

Tack och adjö!

intra

OM FLERFUNKTIONSHINDER OCH INLÄRNINGSSVÅRIGHETER I KULTUR OCH SAMHÄLLE

Karl Grunewald, 1921–2016, är den som betytt allra mest för anstaltsavvecklingen och utvecklandet av nya stödformer till personer med IF. 1961–1986 var han verksam på socialstyrelsen som bl a överinspektör och byråchef. Han har gett ut en rad böcker och skrifter och var initiativtagare till Intra. Den här texten skrev Karl som ledare i Intra nr 3/2002. Den förtjänar att få leva vidare!

Allas lika värde

Av Karl Grunewald

Det är endast den humanistiska människosynen som kan förverkliga målet om full delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder,

Den humanistiska människosynens kärna, respekten för människovärdet, innebär att människan alltid är att betrakta som en person med ett värde i sig. Värdet är inte delbart eller förhandlingsbart och inte knutet till vad en människa äger eller gör. Värdet är oberoende av vilka förtjänster eller begränsningar som hon har. Alla människors värde är lika.

Den officiella bilden

Detta att alla har samma fri- och rättigheter är den officiella bilden i vårt demokratiska samhälle, men i verkligheten härskar en dubbelmoral. Å ena sidan säger vi att alla har samma rätt till samhällets stöd för att kunna utvecklas och leva ett gott liv. Men samtidigt godtar vi att många slås ut genom konkurrens på grund av bristande förmåga eller olika funktionshinder. Själva konkurrensens idé är ju att den som vinner marknadsandelar ska slå ut konkurrenten.

Vi dövar vårt samvete

För att döva vårt samvete tillämpar vi två strategier:

Den ena är att avskilja dem som stör vår samvetsfrid och ge dem säromsorger. Förr innebar dessa omsorger framför allt anstalter. Idag har segregerade bostadsområden och speciella gruppboendestäder med många hyresgäster, samma funktion.

Den andra är att vi påstår att de svaga helt enkelt haft otur eller att de har fått samma chans som andra, men själva valt sin position i samhället.

Precis som moderna företag satsar våra samhällen helt enkelt mest på dem som de anser sig ha nytta av. Samtidigt som våra politiker deklarerar att samhället är till för alla och att alla har samma rätt till ett värdigt och gott liv.

Fördomar och okunskap

Ett av hindren för att vi ska kunna skapa ett samhälle för alla är fördomar och okunskap om vad ett gott liv innebär för personer med svåra funktionshinder. Man tror att de inte kan uppleva detsamma som vi, bara därför att de inte kan förstå och uttrycka sig som vi kan. Man förstår inte att vägen till glädje kan se olika ut för olika individer.

Ett barn med svåra funktionsnedsättningar kan uppleva samma glädje av att knäppa på en gitarrsträng som en person som för första gången klarar en partita av Bach.

Samma kärna av livskvalitet

Vi måste lära oss att se på varje funktionshindrad individs premisser och möjligheter att uppleva lust och glädje och anpassa oss till dem. Det avgörande är att vi förstår att kärnan i deras livskvalitet är densamma som i vår: Hur livet upplevs med sin blandning av glädje och motgång, i varm gemenskap med andra och i avslappnad ensamhet, i vänskap och kärlek till människor och djur.

Detsamma gäller den ökade självkänsla som det innebär att för första gången förstå och nå insikt i en fråga. Samma sak med att få bestämma själv och få ta konsekvensen av sitt val.

Det är ingen skillnad på arten av upplevelser mellan personer med funktionshinder och oss, men däremot ofta på de medel vi använder för att få dessa. Att ha framgång och tjäna stora pengar är för övrigt inte alls detsamma som ett liv med hög kvalitet. Snarare tvärtom!

Fortsättning på nästa sida.

Vårt förakt för svaghet

Människovärdet kränks världen över och funktionshindrade i många länder behandlas som objekt utan mänskliga rättigheter. Vårt förakt för svaghet ligger djupt förankrad i vår folksjäl. Årtusenden tillbaks har människan identifierat sig med den starke och med den som har makt.

En teknokratisk människosyn kan lätt rationalisera bort det specifikt mänskliga och legitimera föraktet för de svaga medborgarna.

Även om människovärdet kan kränkas så går det ändå inte att utplåna. Det är en stor uppgift för oss som arbetar för och med människor med funktionshinder att tillsammans med dem och deras anhöriga skapa nya insikter i våra samhällen. En ny förståelse för de svagas livskvalitet.

Elitistiska samhällen går alltid under – förr eller senare. I ett sant demokratiskt samhälle lever både svaga och starka medborgare tillsammans, med förståelse för varandras livsvillkor. I verkligheten är goda livsvillkor för de svaga en förutsättning för styrkan hos de starka. Först då kan de starka befrias från sina skam- och skuld känslor. Och först då kan de anhöriga befrias från sin ångest och ångslan.

NR 4/2022

Redaktion

Hans Hallerfors
Redaktör, layout, ansvarig utgivare
Tel 070-7428547
e-post: hans.hallerfors@telia.com

Roger Blomqvist
Ekonomi och försäljning av skrifter
e-post: info@tidskriftenintra.se

Frågor om Intras skrifter

www.tidskriftenintra.se

Eller ta kontakt med

Intra.

Adress:

Intra co/Roger Blomqvist

Inteckningsvägen 106

Igh 1002

129 32 Hägersten

e-post: info@tidskriftenintra.se

Tel: 073-4199543

I och med detta numret av INTRA upphör tidskriften.

INTRA har getts ut av Stiftelsen Intra vars ändamål är att verka för ökad information om resultatet av forskning, metodutveckling och samhällets insatser beträffande personer med utvecklingsstörning och andra med närliggande problematik.

Ledamöter: Roger Blomqvist, Hans Hallerfors, Gunilla Lagergren, Märten Söder, Erling Södergren, Iren Åhlund.
Suppleanter: Maj-Britt Lindh, Erik Tillander.

Besök Intras hemsida:
www.tidskriftenintra.se

Innehåll

32 år av kamp för bättre stöd till personer med IF	4
Om varför och hur Intra startade och om de viktiga frågor som vi skrivit om. Till exempel:	
Landstingens och kommunernas domstolstrots	Sid 5
Striden om LSS	5
Den personliga assistansen	6
Striden om boendet	6
God man och förvaltare	7
Privatiseringarna	8
Den dagliga verksamheten	9
En talande statistik	9
Ideologiska begrepp	10
En ständig strid	10
Historiken	11
”Radikala idéer och en ständig dans runt livets frågor”	12
Roger Blomqvist beskriver hur det var att jobba tillsammans med Karl Grunewald.	
Att nå ut	13
Om Socialstyrelsens förslag att skapa ett nytt kunskapscentrum.	
När rashygienen fick fäste	14
Märten Söder skriver om tidskriften Nyt Tidskrift for Abnormvaesendet.	
Resan till en rättvisare och mänskligare värld	20
Om föreningen Grunden.	
Från idé till verklighet	24
Om MISAS verksamhet med supported employment.	
Om behovet av kunskap	26
Slutord från redaktören..	
DESSUTOM	
Allas lika värde	Sid 2
Fler tidskrifter!	Sid 19
Felet är att folk daltar!	Sid 23
Omslag 1991–2022	Sid 28
Omslagets konstnär	Sid 31
Konsten i Intra	Sid 31
Årets Intradagar	Sid 32
Nästa års Intradagar	Sid 32
Intra lever vidare	Sid 33–36

Momoko Takamatsu har målat omslagsbilden.
Sid 31

32:a årgången
125:e numret

32 år av kamp för bättre stöd till personer med IF

Hans Hallerfors

Den direkta orsaken till att Intra startades var att den nordiska tidskrift som från 1970-talet hade förmedlat kunskaper, *Psykisk Utvecklingshämning*, togs över av Danmark 1988 där den tappade mark och till slut lades ner 1991. Karl Grunewald hade arbetat mycket med den tidskriften och spridningen hade varit förvånansvärt stor – den fanns på de flesta avdelningsexpeditioner på vårdhemmen.

Redan 1986 ringde Karl och frågade om jag var intresserad av att arbeta med en ny tidskrift. Vi träffades och skisserade innehåll och finansiering. På den senare punkten ville det sig inte riktigt. Karl sökte pengar men vi fick inga och efter att ha planerat och diskuterat något år utan att det resulterade i något som gick att bläddra i, så gav jag upp.

Men inte Karl. En vårdag 1990 ringde han och meddelade att nu kör vi igång! Helt lätt var det inte eftersom jag då var fullt upptagen med mitt arbete som föreståndare för en nyöppnad gruppbostad i Masmö. Men det fanns någonting med Karl som gjorde att man bara inte kunde säga nej när han, sprittande av entusiasm, kom med förslag.

Finansieringen hade ordnats med hjälp av anslag från Allmänna arvsfonden. Dvs tidskriften fick inget anslag men däremot gav man oss pengar så att vi kunde gratisutdela två informationshäften om 1985 års omsorgslag över hela landet. Häftena gavs namnet Intra. I den andra kunde vi då göra reklam för den tidskrift – med samma namn! – som skulle komma. Fiffigt!

Namnet

Vi hade inget bra namn på tidskriften så Karl tog med sig några ordböcker till gården i Dalarna och när han kom hem presenterade han en lista med olika kärnfulla och innehållsrika namn. Vi vände och vred på orden innan vi fastnade för Intra. Det låg bra i munnen och det angav något slags riktning, att vi verkligen ville gå in på allvar i de viktiga frågor som vi skulle avhandla.

Men innan vi kommit så långt i utvecklingen hade redaktionen utökats med ytterligare en person. Roger Blomqvist hade, liksom jag, sina rötter i 70-talets delvis fackliga vårdkamp för en bättre omsorg och han har arbetat inom handikappomsorgen i Stockholm under många år. När jag frågade honom om han ville delta i arbetet med tidskriften sa han ja direkt. Roger (och hans sambo Lena!) har slitit hårt med ekonomin, oläsliga adresser, fakturor och påminnelser. Dessutom är han alltid full av roliga idéer och smarta uppslag!

Utseendet

Tanken med Intra var inte bara att förmedla kunskap och inspiration. Tidskriften skulle också i sig bära på ett budskap till de berörda: Det du gör är viktigt. Det är därför den här tidskriften är så fin!

Allt, från papper till rubrikstil skulle vara högsta kvalitet! Utseendet har i det stora hela varit detsamma genom åren – det har skapat kontinuitet och igenkännande, vilket är viktigt när vi bara kommer ut fyra gånger per år.

Medarbetarnas tidskrift

Under åren har en mängd personer deltagit med artiklar, fotografier och målningar. Tidskriften skulle snabbt ha dött sotsdöden om inte detta intresse och denna vilja att delta hade funnits. Personal, anhöriga, personer med utvecklingsstörning, forskare och politiker har sett tidskriften som ett viktigt och öppet forum för idéer och tankeutbyte.

De brännande frågorna

Just genom vår fria och obundna ställning har det varit möjligt att fungera som ett forum för kritik och ifrågasättande. Under årens lopp har en rad debatter och stridsfrågor fått sin spegling i tidskriften. På de följande sidorna kommer en sammanfattning av några.

Hans Hallerfors arbetade från 1971 på Sagåsens vårdhem för barn utanför Göteborg och på Björnkulla vårdhem i Huddinge som vårdare, som förtroendevald inom Kommunal och som avdelningsföreståndare. Från 1986 arbetade han på olika gruppbostadäder. 1997 arbetade han som boendeplanerare i Huddinge, innan han fick jobb på Stockholms stadsledningskontor. Redan på 1980-talet kom Hans Hallerfors i kontakt med Karl Grunewald på Socialstyrelsen. 1991 startade de tillsammans med Roger Blomqvist denna tidskrift.

Landstingens och kommunernas domstolstrots

När Intra startade var det Omsorgslagen från 1985 som reglerade stödet till personer med IF. Den lagen innebar dödsstöten för institutionerna och samtidigt blev den det verkliga genombrottet för rättighetstänkandet.

Redan i andra numret av Intra uppmärksammade vi att en del landsting och kommuner struntade i att följa den dåvarande omsorgslagen och att man, när de berörda fick rätt i domstol, ibland inte följde domstolsutslagen.

Tyvärr har detta blivit en återkommande visa. Trots möjligheter att bötfälla de som trotsar domstolsutslagen finns det ännu många som inte får de insatser som man har rätt till av kommunerna. Framst är det rätten till ledsagare, till kontaktperson och till bostad med särskild service som ett antal kommuner inte klarar av att få fram i tid.

2018 konstaterade Boverket att 146 kommuner i landet inte klarar av att ordna bostäder för vuxna enligt LSS. Över 5 000 beslut om bostäder hade inte blivit verkställda. Så kan vi inte ha det!

Striden om LSS

Varken Landstingsförbundet eller Kommunförbundet (idag är de samma förbund: SKR) var positivt inställda till Lagen om Stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, när den trädde i kraft 1994. Framför allt var man motståndare till att den gav funktionshindrade rätt till speciella insatser. Man ansåg att det räckte med de insatser som funktionshindrade fick genom Socialtjänstlagen och Hälso- och Sjukvårdslagen.

1999 gav Kommunförbundet ut en skrift där man ville slopa de överklagningsbara rättigheterna i LSS. Kritiken i Intra och från andra håll fick statsmakterna att skärpa tonen mot Kommunförbundet. Statsministern deklarerade att man inte avsåg att försämrade funktionshindrades rättigheter.

Vi har förvisso motsatt oss alla krav på slopandet av rättighetslagstiftningen. Men däremot måste man ge dem rätt som menar att gränsdragningen mellan de olika lagarna försvårar för kommunerna att utveckla stödet till funktionshindrade. Därför pläderade Karl Grunewald länge för ett inlemmande av en förstärkt rättighetslagstiftning i Socialtjänstlagen som alternativ till LSS.

Under perioden från 1994 har utredningarna om LSS avlöst varandra. Framst har det gällt den personliga assistansen, se nedan.

2008 kom den första större utredningen om hela LSS med många förslag varav flera var riktigt bra. Bland annat föreslog man att hela den personliga assistansen skulle vara statlig, att också personer med psykiska funktionsnedsättningar i personkrets 3 (ofta personer med långvariga psykiska sjukdomar) skulle ha rätt till daglig verksamhet och att personer som

1999 ville kommunförbundet avskaffa LSS. Så här skrev

Intra i nr 2/99: **Skriften "En samlad lag om vård och omsorg" är i grunden en falsk och omoralisk skrift. Falsk, därför att den motiverar sina förslag med andra motiv än de verkliga. Omoralisk därför att den bryter mot den mödosamt uppbyggda moraliska samhällsyn som ligger till grund för rättighetslagstiftningen.**

bodde i egen bostad också skulle ha rätt till "personlig service med boendestöd" enligt LSS. Men alla bra förslag begravnades i tyshet utom reglerna för personlig assistans.

Samma gällde för nästa större utredning som tillsattes 2016. Den förvandlades hastigt och lustigt från en tänkt reformutredning till en ren besparingsutredning. Kritiken var mördande och ledde till att dess första ordförande hoppade av samt att regeringen fick gå in med tilläggsdirektiv.

Hela utredningen dömdes ut av de flesta, vilket var synd eftersom det trots allt fanns flera bra förslag, bland annat den tidigare föreslagna insatsen "personlig service och boendestöd". En insats som skulle vara till stor glädje för de som t ex flyttar från en gruppboende till egen lägenhet men fortfarande behöver stöd av personal.

Den personliga assistansen

Rätten till personlig assistans var den största nyheten i LSS. Den blev snabbt en livsviktig frihetsreform för många samtidigt som kostnaderna exploderade. Många fler beviljades personlig assistans än beräknat. Cirka 4 000 personer fick assistans 1994 – idag är det ca 18 500. Kostnaden har ökat från 7 miljarder kr år 2000 till 29 miljarder kr idag. Likaså har det genomsnittliga antalet assistanstimmar per person ökat från 84 tim/vecka år 2000 till 132 tim/vecka idag. Lycksökarna inom assistansbranschen blev allt fler och stora förmögenheter skapades hos de som ogenerat raggade kunder med vinstintresset som enda motiv.

Utredningarna om den personliga assistansen har avlöst varandra. Ett led i att minska kostnaderna blev att vältra över en del av kostnaden på kommunerna, samt att försöka öka kontrollen av assistansanordningarna.

En rad domar om personlig assistans från (dåvarande) Regeringsrätten (numera Högsta Förvaltningsdomstolen) som avgjordes under åren 1997–2004 visade att normen för vad som skulle utgöra rätt till personlig assistans ansågs otydlig. Rätten till assistans kopplades till begreppet ”grundläggande behov” och prövades mot detta. Begreppet grundläggande behov har sedan dess varit en återkommande strids-

fråga som först nu verkar få sin lösning. Den 1 januari 2023 kommer nya och generösare regler att gälla.

Intra var tidigt ute med att varna för att missförhållandena i assistansen, fusket och att de oseriösa assistansfirmorna levde högt på den bristande kontrollen. Så här skrev vi 2004 (och det är synpunkter som nog är lika aktuella nu):

”Idag, efter tio år, är det lätt att konstatera att assistansreformen inte var tillräckligt genomarbetad. Den tillkom i all hast. Man borde t ex ha byggt in ettårsuppföljningar.

Kostnaden för personlig assistans kommer säkert att stabiliseras så småningom. Den är helt enkelt det pris som samhället solidariskt behöver betala för att kunna leva i visshet att sämre lottade individer kan leva ett gott liv.

Personlig assistans är här för att stanna. Idag finns ingen politisk kraft som ifrågasätter att de med svåra funktionshinder ska ha ett individuellt utformat stöd, som gör det möjligt för dem att leva bra liv.

Men den personliga assistansen behöver bli bättre. Det går inte att bygga det huvudsakliga stödet till funktionshindrade på utbildad och lågavlönad personal, utan trygga anställningsvillkor.”

Striden om boendet

När Intra startade bodde fortfarande 5 000 personer kvar på olika institutioner i hela landet – som mest hade det bott 15 000 personer där på 1970-talet. Många landsting och privata vårdhemsägare försökte på olika sätt påverka statsmakterna att tillåta ”små” institutioner att vara kvar. Som tur var blev de inte bönhörda. Istället kom en lag 1997 som förbjöd boende på vårdhem.

Efter vårdhemsavvecklingen (2004 lades det sista vårdhemmet ner) har frågan om vilka boende- och stödformer som vuxna personer med IF ska erbjudas ofta diskuterats.

En debatt handlade om den s k trapphusmodellen – att personer som beviljats bostad med särskild service (LSS § 9:9) helst borde bo utspridda i egna lägenheter med personalstöd och utan gemensamhetsutrymme.

Från början bidrog trapphusmodellen till att förändra vår syn på vad som var möjligt. Men sedan tog allt en märkvärdig vändning. Denna modell lanserades som en modell för **alla** personer med IF och många kommuner som just tagit över boendet från landstingen såg en chans att spara pengar. Detta ledde snabbt till att trapphusmodellen råkade i vanrykte och idag är själva ordet närmast tabu.

En annan kritik har riktats mot att gruppboendet som boendeform skulle vara alltför institutionslik. Det är en orättvis kritik – för de ca 30 000 personer

som idag bor i gruppboende är stödet för det mesta individuellt utformat. Men kritikerna riskerar på sikt att få rätt! Oroande tecken visar att kommunerna av besparingsskäl håller på att försämra gruppboendernas utformning på många plan:

• Antal boende ökar.

Tidigare hade gruppboendena som regel fyra lägenheter. I Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2002:9) skrev man att antalet personer i en gruppboende **regel** ska vara tre till fem. Men att ytterligare någon boende bör kunna accepteras i undantagsfall. Detta har lett till att så gott som alla gruppboendena nu har sex platser. En del har fler och kommer undan med det genom att kalla sig serviceboende.

• Kostnader för boendet ökar.

Genom att hyreskostnaderna för lägenheterna, samt kostnaderna för gemensamhetsutrymmen, lagts på den enskilde har ekonomin för dem som bor i grupp-

bostäder stadigt försämrats. Trots att detta strider mot LSS har den politiska viljan att ändra på praxis inte funnits. En del tvingas därför söka försörjningsstöd från kommunen.

• **Personalutbildningen försummas.**

Från att ha varit en bra utbildad yrkeskår med tillgång till internutbildning har utbildningsnivån hos dem som arbetar i gruppbostad stadigt sjunkit. Trots lovvärda initiativ, med KY-utbildningar för Stödpedagoger mm så saknas krav på utbildning med speciell inriktning på LSS-stöd, liksom enhetliga yrkestitlar och rejäla utbildningsansatser.

• **Enhetschefen har blivit en ren administratör.**

Det behövs en närvarande arbetsledning i gruppbostäderna för att stödja personal och förebygga missförhållanden. Därför finns det anledning att vara kritisk mot den utveckling som har förvandlat enhetschefen till en ren administratör som servar så många enheter att hen knappt hinner med ett besök i veckan.

• **Sämre fritidsutbud.**

I insatsen Bostad med särskild service för vuxna ingår möjlighet till fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter. Det är en del av insatsen som blivit alltmer åsidosatt.

• **Allt fler institutionskrav läggs på gruppbostäderna.**

Det kan t ex gälla mathållningen där man vill införa samma regler som gäller för storkök i äldreomsorg

och skolor. Eller dokumentationskrav som tvingar de anställda att ägna mer tid åt blanketter än åt själva arbetet.

• **Privatisering har lett till ytterligare försämringar.**

Genom att de stora vårdfirmorna lagt under sig allt större delar av LSS-verksamheterna har utarmningen accelererat. Genom sämre avtal för personalen, främst vad gäller jourersättning, fler deltider och fler timanställda har stödet tunnats ut. Vinstkraven leder också till en ständig press på att minska personalstödet omfång. Ofta sträcker sig avtalen inte längre än tre år, varvid inte sällan nya utförare tar vid, ofta med byte av chefer, personal och målsättningar som följd. Detta skapar stor otrygghet.

• **Uppluckrad målsättning.**

Det finns tecken på en återgång till det medicinskt inriktade stödet som kännetecknade vårdhemstiden. Främst genom att man alltmer börjat kräva undersköterskeutbildning för arbete i gruppbostad, dvs en utbildning som är helt inriktad på ett medicinskt omhändertagande.

Till sist: det behövs många olika boendeformer: gruppbostad, servicebostad, eget boende med stöd eller eget boende med personlig assistans. Endast så kan var och en få det boende man behöver.

God man och förvaltare

För att en person med IF ska kunna få de insatser som man har rätt till krävs ofta att man har en aktiv och kunnig god man. Men kvaliteten på det arbete som de gode männen utför är minst sagt skiftande.

”Hur skapar vi ett system som ger alla personer med utvecklingsstörning möjlighet att använda sina ekonomiska medel på ett sätt som berikar det egna livet? Hur garanterar vi rättstrygghet för den enskilde och insyn i verksamheten?”

Den frågan ställde Karl Grunewald i den här tidningen redan 1999 och avslutade:

”Problemet, som de som försvarar godemansskapets nuvarande utformning inte vill se, är att dagens system inte innebär den trygghet för alla gentemot förskingringar eller andra missförhållanden som kan uppstå. Inte heller är det någon bra garant för att den enskildes rättigheter blir tillgodosedda..”

Karl Grunewalds artikel ledde till en livlig debatt och så småningom till att en godmansutredning tillsattes som 2004 presenterade en av de mest omfattande statliga utredningar som sett dagens ljus (1 481 sidor!). Där fanns många bra förslag som borde ha tagits till vara.

Men det hände inte så mycket. Eller, rättare sagt, det hände mycket men inte vad gäller lagstiftningen runt gode män. Istället kom rapport efter rapport som pekade på bristerna, på att överförmyndarna inte kontrollerade de gode männen och att länsstyrelserna inte kontrollerade överförmyndarna. Och

Den här debattartikeln i Intra (nr 2/1998 och senare också i DN) ledde till en omfattande debatt om bristerna i de gode mäns arbete. En utredning tillsattes och sedan hände ... ingenting.

antalet fall av förskingringar och missförhållanden radades upp i massmedia. Den som idag googlar ”god man förskingring” får över 44 000 svar. Det är en förskräckande läsning. Under åren har avslöjanden om hur personer med intellektuell funktionsnedsättning blivit lurade av dem som man litat på avslöjat varandra. Så hade det inte behövt vara om justitiedepartementet haft en gnutta inlevelseförmåga och framförhållning.

Reglerna om god man och förvaltare härrör från 1924 års förmyndarskapslag. Det säger sig självt att en så gammal lagstiftning fungerar illa för dagens behov. Förra året kom den senaste utredningen om god man (SOU 2021:36). Det bidde en tumme. Man föreslår en ny myndighet som ska ta fram allmänna råd och annat material till stöd och erbjuda en nationell obligatorisk utbildning för gode män och förvaltare. Men den ska inte kontrollera gode män, det ska fortsatt ligga på överförmyndarna som i sin tur kontrolleras av Länsstyrelserna. Dvs samma ordning som hittills inte fungerat.

Privatiseringarna

Utvecklingen från 1990-talet och framåt har till mycket präglats av en omvandling av den offentliga sektorn och därmed också av LSS-verksamheten. Ideologin bakom denna omvandling brukar kallas NPM, New Public Management, och det tragiska är att den ideologin brutit ner och förvanskat det som varit de bärande tankegångarna bakom LSS.

Intra var tidigt ute och kritiserade privatiseringarna. 1998 frågade vi om det var rätt att konkurrensutsätta människors hem och den personal som man var van vid.

Vi varnade för effekterna av LOV (lagen om valfrihet) som vi menade skulle försämra insynen och kvaliteten i LSS-verksamheterna.

Bolag som smet från skatten

2010 och 2013 undersökte Kent Werne i Intra vinstnivåerna inom LSS – och vi häpnade över vilka vinster skrupelfria människor kunde göra på svaga människors behov. Hans undersökning visade också hur ägandet av dessa LSS-verksamheter alltmer koncentrerades till några få riskkapitalbolag som hade som en av sina målsättningar att smita från skatten.

2015 och 2017 gjorde tidningen Specialpedagogens tidigare redaktör Hasse Hedström en liknande granskningar i Intra av de privata särskolorna och kunde visa på höga vinstnivåer. Även där kunde och kan ett antal individer dra hem mångmiljonvinster till sig själva – skattepengar som borde ha gått till verksamheterna.

Idag är ca 20% av LSS-verksamheterna i privata händer. Förespråkarna för privatiseringarna lovade ökad valfrihet, bättre kvalitet och minskade kostnader. Nu kan vi konstatera att de på ingen av dessa punkter har lyckats infria sina löften.

Valfriheten har inte blivit större – snarare tvärt om eftersom personer med bristande beslutskapacitet sällan själva kan välja utan är hänvisade till företrädare som ibland har ekonomiska intressen i verksamheter.

Undersökningar har visat att antalet deltider och osäkra anställningar är högre inom den privata vården. Dessutom är avtalen sämre vilket påverkar möjligheten att behålla bra personal.

Med några få undantag har privatiseringarna och vinstjakten lett till försämringar av stödet. En sorglig effekt av detta är att de offentliga verksamheterna anpassat sig och följt med i den nedåtgående spiral som handlat om underbudgetering och nedskärningar.

Däremot har de relativt vävlönade enklaver som sysslar med kommunernas och de privata bolagens köp- och sälj-administration växt sig allt större. Att skriva offerter och anbud, att granska verksamheter, att bedöma kostnadsnivåer och vårdbehov, att göra meningslösa kvalitetsmätningar och pr-upplägg kräver allt mer personal. Det är också där som den huvudsakliga kompetensuppbyggnaden inom LSS-området skett.

Idag kan man jämföra nivåerna av LSS-privatiseringar med kostnader för gruppboende i olika kom-

muner (Kolada). En sådan jämförelse visar ett tydligt samband – ju högre andel privat verksamhet ju högre kostnader. Man kan också jämföra de kommuner som infört LOV med de som inte har det när det gäller t ex daglig verksamhet. Då hittar man samma förhållande – LOV-kommunerna är genomgående dyrare.

Vi står inför ett val

LSS bygger ytterst på en demokratisk idé om alla människors lika värde, om mänskliga rättigheter, solidaritet och jämlikhet. Eftersom de som får stöd enligt LSS ofta har bristande beslutskapacitet förutsätter lagen att verksamheterna bygger på ansvarskänsla, kompetens och tillit. Brister och missförhållanden har öppet kunnat redovisas eftersom ingen tidigare haft ekonomiskt intresse av att dölja dem.

Det är tankar som går på tvärs mot den rådande utvecklingen. Målsättningarna i LSS och de honnörsword som använts i arbetet med stöd och service har eroderat och förvandlats till tomma reklamslogans som vårdfirmorna använder för att locka ”kunder”.

Så här skrev vi i nr 2/2021, mitt under pandemin:

Coronapandemin har ruskat om oss alla. Den har skapat ofattbara tragedier och stort lidande. Men den har också gett oss en unik möjlighet att ta ett steg åt sidan och betrakta vårt samhälles utveckling. För vi står, den dagen pandemin släpper sitt grepp om oss, inför ett val. Antingen fortsätter vi på den inslagna vägen mot att låta privatiseringar och vinstjakt styra utvecklingen. En utveckling vars logiska konsekvens med all sannolikhet också blir ett ökat inslag av stöd baserat på den enskildes ekonomiska bärkraft.

Eller så säger vi nej till denna utveckling, säger nej till de vinstdrivande aktiebolagen, nej till NPM. Och ja till många fristående ideellt och kooperativt drivna verksamheter jämsides med de offentliga. Och ja till en ökad betoning av yrkeskompetens, ansvarskänsla och tillit inom LSS.

Den dagliga verksamheten

LSS-insatsen daglig verksamhet är en populär insats. Den har betytt gemenskap och glädje för många och en försiktig väg till arbete för andra. Inte konstigt att det är den insatsen som ökat mest till idag över 40 000 deltagare.

Det har länge funnits en konstig motsättning mellan de som förespråkade arbetslinjen och de som vill erbjuda en skapande gemenskap i daglig verksamhet.

Men de som har förstått innebörden i LSS-målsättningsparagrafer och därtill lagt sina kunskaper om vad den intellektuella funktionsnedsättningen kräver av verksamheterna, har alla hamnat på samma standpunkt: Man måste få prova på! Man måste få göra olika saker. Man måste ha en organisation som gör det möjligt att utvecklas, att byta jobb, att flytta mellan olika typer av verksamheter. Det kan vara svårt i små kommuner, men det går. Det är kombinationen av olika möjligheter och en personal som har förmåga att fånga upp och förverkliga olika typer av behov och önskemål, som är kännetecknande för dem som tagit sitt uppdrag på allvar.

Alltså: valfrihet för den som har svårt att tänka i abstrakta termer handlar inte om att få välja mellan olika alternativ som man endast vagt begriper sig på, utan att få prova på flera alternativ och sedan välja och välja igen.

En kommun som erbjuder detta måste ha olika typer av daglig verksamhet. Deltagarna behöver få

möjlighet att prova på, möjlighet att få stöd och utmaningar och möjlighet att efter någon vecka eller några år byta arbete. Då är man inte hjälpt av att ha många olika utförare som har starka ekonomiska drivkrafter att behålla sina inkomster/arbetstagare. Inte heller är man hjälpt av att ha en statisk och stelbent organisation med okunniga chefer över sig.

Den dagliga verksamheten är en underbar insats som kan betyda både utveckling och stärkt självkänsla.

Den kan vara en frizon där man som fullvärdig medborgare får använda sin dag till något meningsfullt som inte innebär produktion som är styrd av ekonomiska lönsamhetskrav.

Den kan också vara ett sätt att få stöd och träning för att ta sig ut i arbetslivet.

Den viktigaste resursen är här, som i övrig LSS-verksamhet, personalen.

Det är upp till dem! Till deras fantasi, erfarenhet och kunskap! Det är personalen inom daglig verksamhet som ska förverkliga målsättningarna.

En talande statistik

När Intra startade 1991 bodde fortfarande ca 5 000 personer kvar på vårdhemmen. Men ca 9 000 bodde redan då i gruppboende. Fem år senare fanns fortfarande 74 vårdhem kvar med 1 700 boende. Men vid millennieskiftet var det bara ett fåtal kvar.

Redan innan LSS fanns alla insatser utom personlig assistans på plats. De flesta av dessa insatser har

legat ganska jämt, några har t o m minskat under senare år. Men det gäller inte de två stora insatserna, Bostad med särskild service och Daglig verksamhet. Båda har i stort sett fördubblats sedan 1999 och daglig verksamhet är idag den i särklass populäraste LSS-insatsen.

Antal beviljade insatser enligt LSS år 1999–2021

Insatser enligt LSS	1999	2004	2009	2014	2019	2021
Personlig assistans*	12 400	16 400	17 900	19 800	20 200	18 700
Ledsagarservice	7 400	9 400	9 600	8 400	7 300	6 700
Kontaktperson	13 400	16 100	19 200	19 500	18 700	17 500
Avlösarservice	3 600	3 700	3 400	3 600	4 000	4 100
Korttidsvistelse	9 400	10 500	10 000	9 600	9 100	8 800
Korttidsstillsyn	2 800	4 400	5 100	4 500	4 600	4 600
Boende, barn	1 200	1 300	1 400	1 000	900	900
Boende, vuxna	16 500	19 800	22 900	25 800	28 700	29 600
Dagl, verksamhet	19 800	24 100	29 000	33 800	38 300	40 100

*Kommunalt och statligt beviljad assistans.

Ideologiska begrepp

Det nuvarande stödet till personer med intellektuell funktionsnedsättning skapades till stor del i opposition mot dem som ville medikalisera stödet och inordna det som en sidodisciplin till psykiatri. Den socialpsykologiska inriktningen segrade och den intellektuella funktionsnedsättningen kom att betraktas som en funktionsnedsättning bland andra. Målsättningarna som drev fram anstaltsnedläggningarna var uttalat att undvika stigmatisering och skapa sammanhang där den enskilde slapp känna sig anorlunda och utpekad.

De tre begrepp som var vägledande var

- normalisering – att den enskilde ska ha rätt till normala livsvillkor.
- Integrering – att leva och verka i samhället
- Den lilla gruppens princip – att inte tvingas bo bland många

Kommunaliseringen av LSS-stödet bidrog till en ideologisk förvirring runt begreppen. Normalisering började tolkas som att personer med funktionshinder

inte skulle få mer än andra trots att deras utgångsläge oftast är sämre. Integreringen tolkades som att man skulle bo bland andra som behövde stöd i samhället och den lilla gruppens princip tänjdes så långt att det nu snarare är regel än undantag att det finns fler än fem lägenheter i gruppboendena.

Allteftersom det individuella stödet utvecklats har också begreppet "utvecklingsstörning" blivit ett hinder för nytänkande. Istället använder man beteckningen intellektuell funktionsnedsättning, men även det har lett till stor förvirring.

Det viktigaste är att veta att denna funktionsnedsättning i sig innefattar så stora variationer att den oftast bara är i vägen. Det finns bättre sätt att beskriva någons behov än att använda luddiga beteckningar.

I LSS finns de grundläggande begreppen om hur stödet ska vara. Där finns kraven på jämlikhet och goda levnadsvillkor. Likaså bestämmelserna om delaktighet och tillgänglighet, om respekt för integriteten och om självbestämmandet.

Det är viktiga målsättningar som vi måste ta på allvar.

En ständig strid

De viktigaste frågorna för Intra har rört sig kring lagstiftning och LSS-insatsernas utformning. Vi har försökt vara den bästa internutbildningen samtidigt som vi kritiserat sådant som vi tycker varit dåligt och lyft fram bra beslut och verksamheter. Här är exempel på andra frågor som vi speglar:

• Användningen av beteendeträning och andra inhumana metoder

Ända sedan 1970-talet har det funnits gott om experter, psykologer och beteendevetare som lanserat olika modeller för att genom straff och belöningar styra icke önskvärda beteenden i rätt riktning. Det har varit en verksamhet som lett till många övergrepp. Vi har bekämpat alla instrumentella och inhumana metoder inom LSS-verksamheterna.

• Behovet av grundutbildning och yrkestitlar

Vid kommunaliseringen 1994 hade ca 90% av personalen inom boendena grundutbildning. Idag är den siffran 65%. Trots ökat ansvar har arbete i gruppboendena blivit ett lågavlönat genomgångsyrtje. Vi har länge drivit kravet på yrkestitlar och grundutbildning inom LSS. Men SKR och vårdbolagen stretar emot.

• Sammanblandningen av äldreomsorg och LSS

Många kommuner tror att de kan jämställa äldreomsorg med Bostad med särskild service vilket hämmat utvecklingen och försämrat stödet.

• Urholkningen av insatsen Råd och Stöd

Länge försökte vi göra statsmakterna uppmärksamma på att den viktiga LSS-insatsen Råd och stöd höll på att försämrats. Men vi pratade för döva öron. Bristerna i bl a det medicinska och psykologiska stödet till vuxna personer med IF är idag alarmerande.

Artiklarna i Intra har ofta skapat debatt. Här är det filosofen Jonna Bornemark som kritiserar vår övertro på olika mätmetoder inom t ex LSS.

• Personer med IF som far illa i fängelser

Flera statliga utredningar har pekat på behovet av speciella enheter inom kriminalvården för dömda med intellektuell funktionsnedsättning. De blir ofta utnyttjade och utsatta för övergrepp i den vanliga kriminalvården. Både Norge och Danmark har sådana enheter. Men, trots löften, har de ännu inte blivit verklighet i Sverige.

• Personer med IF som föräldrar

Länge såg man med misstro på mammor med IF och att omhändertar deras barn var snarare regel än undantag. Men efterhand har denna inställning nyanserats och bra stödformer till mammorna och barnen har utvecklats på många håll.

• Hjälpmedel som fungerar och som inte fungerar

Utvecklandet av olika begåvningshjälpmedel har på många sätt inneburit avsevärt förbättrade livsvillkor för personer med IF. Men många hjälpmedel har inte hållit vad de lovat. Alltifrån avancerade apparater – vem minns t ex idag ISAAC som sades kunna revolutionera livet för personer med kognitiva funktionsnedsättningar? – till upphaussade appar.

Digitaliseringen av samhället är här för att stanna och inte minst genom Kerstin Gatus artiklar har vi visat hur man kan använda sig av detta inom LSS.

Historiken

En del tycker att vi skrivit för mycket om historien. Men detta har varit en medveten hållning från vår sida. Vi anser inte att man ska begrava det som varit och bara se framåt. Först när vi kan vår historia, först när vi är medvetna om hur det nuvarande stödet vuxit fram, kan vi tackla de problem som framtiden för med sig på ett bra sätt. Karl Grunewald bidrog under flera år under titeln "Bilder berättar" med viktiga pusselbitar från historien. Vi väljer här att publicera två sådana betraktelser med text av Karl Grunewald.

1869 bildades Föreningen för Sinnesslöa Barns Vård, FSBV, efter en pengainsamling. Året efter började man för första gången i Sverige undervisa barn med utvecklingsstörning på Norrtullsgatan 16 i Stockholm. Undervisningen flyttades 1910 till Slagsta skol- och arbetshem där man också utbildade särskollärare. På Slagsta hade man problem med svårfostrade pojkar och man saknade platser för arbetshemselever. 1934 köpte föreningen Sävstaholms slott i Vingåker. I en monografi står det att till det yttre har slottet kvar sin förnäma nyklassicistiska stil, "men en vandring i slottets inre gör nu ett nedslående intryck". Då undervisades 75 barn och unga där för att sedan "placeras som hjälp hos lantbrukare med mindre gårdar".

1955 blev skolhemmet en riksanstalt för 40 pojkar, "som svåriligen kunna undervisas med andra psykiskt efterblivna". Man fick stora problem med omsorgen i det slottsliknan-

Detta är det äldsta fotot jag hittat på en grupp "sinnesslöa" (som de kallades då) barn. Det är kanske det av alla som berör mig mest.

Guvernanten Emanuella Carlbeck, prästdotter från Västergötland, hade en systerson, John, som var sinnesslö. Hon tog sig an honom och några till när hon bodde i Göteborg 1866.

Efter ett tag flyttade hon till Skövde för att kunna hand om fler. Där togs detta foto 1872. Tre år senare flyttade hon ännu en gång, nu med 30 elever, till Mariestad.

Emanuella Carlbeck var djupt religiös och sträng mot sig själv och andra. Hon förde en envis kamp för "saken" och blev rikskänd som pionjär för sinnesslövården.

I Frankrike hade man visat att sinnesslöa barn kunde lära sig läsa och skriva. Men många hade i verkligheten specifika läs- och skrivsvårigheter. Det gällde säkert ett flertal av dem på fotot.

140 år senare tittar dessa fint uppklädda barn med allvariga och undrande blickar på oss.

Bilder som berättar

Aftonbön i sovsalen på Skol- och arbetshemmet Sävstaholm i Vingåker 1943. Fotograf Per-Olow Lennart.

de huset, delvis beroende på lokalerna. Föreningen lät därför bygga ett nytt skolhem i Vingåker.

När landstingen blev huvudmän för undervisning och vård av barn och vuxna med utvecklingsstörning ledde det så småningom till att FSBV:s institutioner avvecklades och fastigheter såldes. För de pengar som man då fick in bildades en stiftelse som delar ut bidrag till forskning, utveckling, personalutbildning och till enskilda barn och vuxna med utvecklingsstörning.

Läs mer på: stiftelsensavstaholm.se.

Karl Grunewald

”radikala idéer och en ständig dans runt livets frågor”

Av Roger Blomqvist

1990 när Karl Grunewald, Hans Hallerfors och undertecknad för första gången träffades för att börja samarbetet kring Intra hade Karl en djärv plan och massor av förslag. Jag förstod att han var en man som var arkitekt ut i fingerspetsarna. Här skulle det vara ordning och reda! Tidningens tyngdpunkt skulle ligga på lagarna och deras tillämpning.

Efter mötet tog jag bilen hem och blev mycket förvånad när Karl helt plötsligt vinkandes dök upp på sin vespa och körde förbi mig och svängde av mot enkelriktat!

Sedan förstod jag att det var typiskt Karl att alltid syna alla lagar och sedan försöka anpassa dessa till en praktisk verklighet.

Först med LSS

De första två numren av tidskriften var egentligen menade som informationsbroschyrer för den dåvarande omsorgslagen som trätt i kraft fem år tidigare. De gratisutdelades till alla landsting och sedan körde vi igång med att värva prenumeranter. Två år senare kom LSS och vi var först med att presentera den nya lagen med kommentarer på ett sätt som gjorde det enkelt för handläggare och andra att läsa in sig. Hela omsorgsvärlden läste och diskuterade och flertalet trodde nog att det skulle bli bättre inom omsorgerna.

Vi var inte så säkra på det och ville syna alla delar av den nya lagen under lupp. Frågan var om den skulle komma att tolkas med kunskap och välvilja eller kanske med okunskap och ovilja eller i värsta fall kunskap i kombination med ovilja.

Vi ville att tidskriftens förmedling av bra kunskap skulle stödja den välmenande välviljan. Det är på den vägen vi fortsatt – Intra har under alla dessa år varit obunden och skribenterna har varit fria att skriva och publicera artiklar kring allt som varit viktigt.

Radikala idéer

Karl utmanade både Hans Hallerfors och mig med radikala idéer och inbjöd till en ständig dans runt livets frågor. En av de sista gångerna jag träffade honom i hans hem, då han var riktigt sjuk och svag, berättade jag för honom om alla skandaler som uppdragats runt gode män och överförmyndare. Karl som i årtal försökt att påtala dessa brister, lyste upp och

sa med eftertryck att nu måste det bli en lagändring. Förmyndare måste ha en utbildning i juridik och funktionsnedsättningar och kontrolleras noggrant. Annars skulle det vara bättre med stöd från en banktjänsteman.

Fortsättning följer

Det var inte alltid vi var överens om idéer, tankar och vilka artiklar mm som skulle skrivas men det var alltid högt i tak och kreativa samtal, som för det mesta utmynnade i samstämmighet.

När första numret av Intra kom ut var Karl nybliven pensionär. Fram till sin död 2016 var han en slagkraftig skribent, redaktör och ansvarig utgivare. Nu har både Hans och jag nått en bra bit över pensionsåldern och det är dags för ett avslut av själva tidskriftsdelen. Men på olika sätt ska vi försöka leva vidare, och vem vet, kanske kommer yngre förmågor att så småningom fortsätta det vi påbörjat!

Roger Blomqvist började arbeta som vårdare i det som då kallades ”omsorgerna” 1973 på Bredängshemmet i Stockholm. Från 1978 arbetade han som enhetschef på olika gruppboheter fram till pensionen 2019. Från 1990 har han varit medlem i tidskriften Intras redaktion.

Att nå ut

Personal, chefer och handläggare inom LSS-verksamheterna har genom åren tillägnat sig imponerande mängder av omdömeskunskap, d v s en kunskap som bygger på hela spektrat av erfarenheter, omprövningar och teoretiska kunskaper. Samtidigt är det märkbart att kommersialiseringen av stödet, de ständiga besparingarna och oviljan att ge personalen grundutbildning och yrkestitlar som svarar mot ansvaret, har lett till en allvarlig kompetensbrist.

Tidskriften Intra har genom åren kämpat för att höja kompetensen inom LSS-verksamheterna. Vi har gång på gång kritiserat statsmakten, kommunerna och de privata vårdbolagen för deras låga ambition på detta område.

Från att över 90 % av omsorgspersonalen hade grundutbildning vid tiden för kommunaliseringen är läget nu bedrövligt. Endast 64 % av de som arbetar i boende för vuxna (LSS 9:9) har grundkompetens inom vård och omsorg. Ännu värre är det inom boende för barn och unga (LSS 9:8) där endast 38 % av de tillsvidareanställda har grundutbildning.

Det är i ljuset av detta som man ska se de ständiga rapporterna om övergrepp och missförhållanden inom boendet.

Så har till exempel IVO (Inspektionen för Vård och Omsorg) konstaterat att i cirka 74 procent granskade lex Sarah-anmälningarna är det bristande kompetens hos personal som orsakat missförhållandet.

Grundutbildning och yrkestitlar

Ville man verkligen komma till rätta med detta hade det varit klokt att slopa dagens meningslösa rekommendationer och istället införa krav på grundutbildning och yrkestitlar. Det är också genom sådana insatser som man uppnår den kontinuitet som är en förutsättning för bra personalstöd. Men såväl förra som förrförra regeringen har satt sig alltför mycket i knäna på vårdbolagen för att våga föreslå en så självklar – men kostnadskrävande – insats.

Vi får nöja oss med det förslag till ”nationellt kompetenscentrum för frågor om intellektuell funktionsnedsättning och autism” som Socialstyrelsen nu, på regeringens uppdrag, tagit fram.

Man argumenterar vältaligt för behovet av ett sådant kompetenscentrum. Tyvärr missar man delvis de två grundläggande frågorna för ett nationellt kompetenscentrum:

1. Hur når man ut till dem som berörs?
2. Hur gör man sig relevant för de problem som verksamheten möter?

Man säger sig vilja att kompetenscentret ska föra en ”verksamhetsnära dialog med verksamma i boenden enligt LSS” för att matcha de faktiska behoven. Och visserligen skriver man ordrikt om olika kunskaps-

Illustration: Maria Korpskog.

områden, men man har en alltför endimensionell och byråkratisk syn på vad kunskap inom LSS-verksamheter egentligen är och hur man bygger upp ett centrum som verkligen når ut.

Byråkratisk oförmåga

Tittar man på de olika kunskapscentrum som finns i Sverige – och som man beskriver i rapporten – så kan man lätt konstatera att de – med något undantag – totalt misslyckats med att nå ut och göra sig relevanta. Myndigheten för delaktighet är kanske det mest flagranta exemplet på byråkratisk oförmåga men även Nka (Nationellt kompetenscenter anhöriga) har, trots gott om resurser, inte förändrat kunskapsläget.

Eftersom man inte inser behovet av ett dynamisk center som kan nå ut, så hamnar man såklart i slutsatsen att centret bör ligga under Socialstyrelsens egna domäner. Det vore djupt olyckligt. Det räcker med att gå till websidan socialstyrelsen.se – så förstår man varför.

När Socialstyrelsen fick sitt uppdrag var Intras kommentar att man borde gå till Norge och lära sig. Deras kunskapscentrum är fristående under ”Fakultet för medicin och helsevetenskap” och man har en bred verksamhet (naku.no) som borde kunna fungera som inspiration och föredöme. Hade man gjort det så hade nog slutsatserna sett annorlunda ut. Inte minst hade man sagt nej till den konstiga inskränkningen att centrat bara ska vända sig till boendet inte till de andra insatserna, t ex daglig verksamhet (LSS 9:10).

En prestation

Till sist, Intra har under 30 år, genom tidskriften, olika skrifter och böcker och genom Intradagarna, varit den främsta förmedlaren av kunskaper och erfarenheter till de verksamheter som bedriver stöd till personer med IF. Det är en prestation av Socialstyrelsen att inte med ett ord beröra detta i sitt förslag och kanske också ett mått på hur långt från verkligheten man hamnat.

HH

Ett nationellt kompetenscentrum för frågor om intellektuell funktionsnedsättning och autism. Socialstyrelsen 2022. Kan laddas ner från socialstyrelsen.se

Tidskrifter kommer och går. Ibland lyckas de, under några år, spegla tidsanda och aktuella frågeställningar. En föregångare till Intra, "Nyt tidskrift for Abnormvaesenet", var en nordisk tidskrift som på början av 1900-talet vände sig till de som engagerade sig för dem som då kallades sinnesslöa. Här berättar Mårten Söder om denna tidskrift och om hur den kom att spegla utvecklingen mot allt mer av reopression och tvångslagstiftning gentemot personer med IF. I slutet jämför han denna tidskrift med den tidskrift du håller i handen – och finner både skillnader och likheter.

Nyt Tidskrift For Abnormvaesendet

När rashygienen fick fäste

Av Mårten Söder
professor emeritus, Uppsala.

Nyt Tidskrift for abnormvaesendet speglar den ideologiska utveckling som sinnesslövarlden genomgick under början av 1900-talet. I de första numren är den optimism och humanitet som präglat verksamheten under de sista decennierna av 1800-talet fortfarande närvarande, men ganska snart blir inställningen mer resignerad. När de rashygieniska teorierna slår igenom, inte bara inom sinnesslövarlden utan i hela samhället, är det en pessimistisk syn på de sinnesslöa som kommer att ta över.

Under senare hälften av 1800-talet börjar den omvandling av det gamla bondesamhället som också kom att omfatta olika insatser för grupper som tidigare varit mer eller mindre osynliga. En sådan grupp var de med intellektuella funktionsnedsättningar.

Visst hade dessa personer både funnits och levt i det agrarsociala samhället. Men i ett socialpolitiskt sammanhang hade de inte varit föremål för åtgärder som var avsedda speciellt för dem. I den mån man alls varit föremål för offentliga insatser var det som intagna på hospital eller fattighus där de delade tillva-

ron med andra som hade det gemensamt att de inte själva, eller någon nära anhörig, kunde försörja dem.

Olika grupper med olika behov

En aspekt av denna omvandling var upprustningen av anstaltsväsendet, där en bärande princip var differentiering. Olika grupper hade olika behov och för att kunna hantera dessa behov behövde man sortera de olika grupperna.

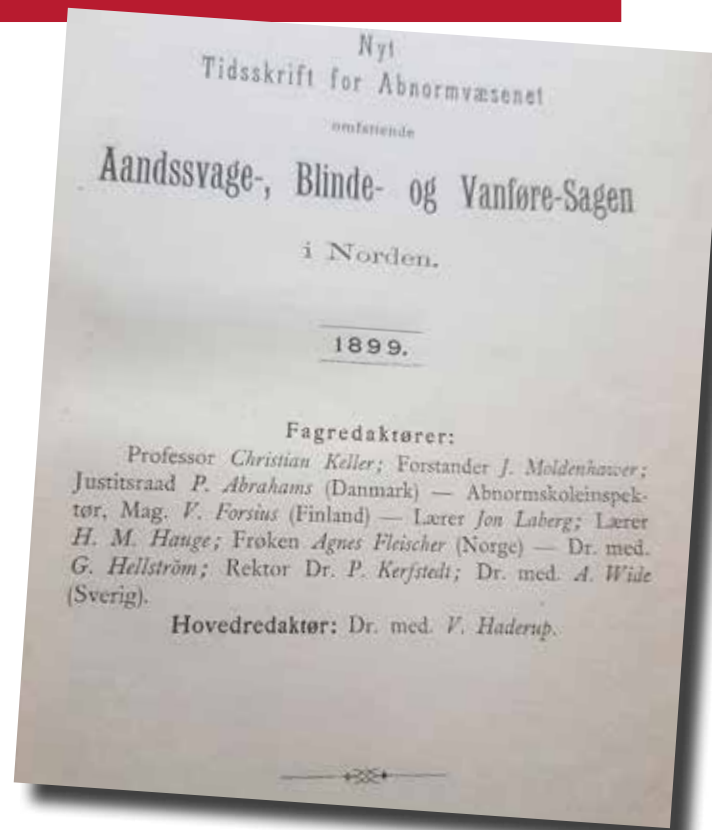
Det var då man tydligare kunde urskilja den grupp som vid denna tid kallades sinnesslöa. De blev synliga när man började rusta upp de gamla hospitalen och fattigvården.

De blev än mer synliga när man i början av 1900-talet började genomföra intelligenstest i skolorna och såg att det fanns elever som inte passade in i vare sig den vanliga skolan eller dess hjälpundervisning.

Differentiering innebar att de skildes ut som en särskild grupp som skulle tas om hand på "egna" anstalter.

För "bildbara sinnesslöa"

Den första anstalt som inrättades för denna grupp i vårt land var en "anstalt för bildbara sinnesslöa" som skapades av Emanuella Carlbeck i Göteborg.

Mårten Söder är professor emeritus i sociologi med inriktning funktionshinder vid Uppsala Universitet. 2015 fick han Intrapriset med bl a följande motivering: "Sedan 1970-talet har han med ständigt nya frågeställningar, skarpa analyser och genuint engagemang pekat på - och pedagogiskt förmedlat - hur strukturer, stödinsatser och bemötande i samhället påverkar livsvillkoren för personer med utvecklingsstörning. En kunskapsbildning som har haft stor betydelse för personer med intellektuell funktionsnedsättning och för anhöriga, organisationer, personal, politiker, forskare med flera." Mårten Söder har också suttit med i tidskriften Intra styrelse sedan starten 1991.

Nya sådana kom så småningom att uppstå på flera håll i landet, ofta på privata initiativ och finansierade genom välgörenhets insamlingar, men snart började också landstingen och i några fall kommuner ta liknande initiativ.

Det kristna kärleksbudet

Den privata välgörenheten betonade gärna att verksamheten var ett sätt att leva upp till det kristna kärleksbudet om att ta hand om sin nästa, men snart motiverades också verksamheten av att man genom ordning och struktur skulle uppfostra de sinnesslöa så att de skulle bli kapabla att klara sig själva.

Man skulle, som en psykiater tidigt formulerade det "förvandlas från odugliga och blott tärande medlemmar till verksamma och närande". Denna optimism var typisk för det sena 1800-talets insatser inom hela den offentliga vård och omsorgen.

"Abnormmöten"

Utvecklingen var i sina huvuddrag likartad i de nordiska länderna även om man i Danmark var tidigast ute och därmed fick en naturlig ledarställning.

På olika håll bildades också föreningar för att befärja och stödja den växande verksamheten, alltifrån välgörenhetsföreningar till sammanslutningar för de som arbetade inom sinnesslövarden. Man började också samlas på olika möten för att diskutera gemensamma frågor. Några gav också ut skrifter, beskrivningar av den egna anstalten, årsberättelser och enklare periodiska skrifter.

Detta skedde också på nordisk basis på "abnormmöten" där "abnormsaken" (som gällde grupper med olika funktionsnedsättningar: blinda, vanföra, sinnesslöa, döva) diskuterades.

Nyt Tidsskrift for Abnormvaesenet

På ett sådant "abnormmöte" 1898 beslutade man bland annat att utge en tidskrift: Nyt Tidsskrift for

Abnormvaesenet omfattende Aandssvage-, Blinde- og Vanføre-sagen".

Denna artikel grundar sig på en genomgång av tidskriftens 31 första år (1899–1930) med fokus på de inslag som behandlar värden av de sinnesslöa.

Tidskriften vänder sig i första hand till "fackmän", alltså de som arbetar med "abnormsaken" och syftar till erfarenhetsutbyte kring de frågor som detta aktualiserar. Den leds av en huvudredaktör och ett antal fackredaktörer. De senare skall representera olika "facken" (sinnesslöa, blinda och vanföra) och de olika nordiska länderna.

Finansieringen skall bestå av prenumerationer men också av de statsbidrag man kan utverka från de inblandade länderna. Tanken från början synes ha varit att uppdraget som huvudredaktör skulle cirkulera mellan länderna, men i praktiken var det Danmark som under hela den här studerade tiden kom att tillsätta den posten. Vad gäller språket utgick man från att alla kunde förstå danska, norska och svenska varför varje inlägg skrevs på författarens eget modersmål, med undantag för finländare som skrev på svenska.

Nya anstalter och nya lagförslag

Tidskriften uppvisar en stor bredd vad gäller såväl form som innehåll. Förutom övergripande artiklar, ofta skrivna av män på ledande positioner i respektive land, förekommer en rad andra inslag. Reseberättelser av såväl skandinaver som varit utomlands som utlänningar som besökt Sverige är regelbundet återkommande. Referat från möten arrangerade av olika sammanslutningar ger en föreställning om föreläsningar och debatter i aktuella ämnen.

Under en återkommande rubrik "fra alle land" redogörs för händelser (nya anstalter, nya lagförslag, nya idéer) inte bara i de nordiska länderna utan från länder över hela världen om än inte särskilt systematiskt. Nyutkomna böcker presenteras och, mindre ofta, recenseras.

Stretered

I *Nyt Tidskrift for abnormvaesenet* fanns under rubriken "fra alle land" berättelser om bland annat nya anstalter. Här är det Stretered utanför Göteborg som presenteras. Det vårdhemmet hade startats av Håkan Jönsson, som liksom Emanuella Carlbeck började sin verksamhet på Nya Varvet som dövstumlärare 1894. Året därpå flyttade han med 20 elever till Stretered utanför Göteborg där han startade sitt vårdhem. Hemmet bestod av undervisningslokaler, sovrum för elever och personal samt en rejält tilltagen föreståndarvilla.

Håkan Jönsson var driftig, på två år fördubblades antalet elever. De yngre eleverna sysselsattes med handarbete och hushållssysslor. De äldre pojkarna lära sig skomakeri och borstbinderi och flickorna fick väva, jobba i kök och tvätt. Själva skolan omfattade två avdelningar: egentlig skolavdelning och provklass. I den senare fick nybörjarna gå "för utrönande av bildbarhet" Högst två år gick man i provklassen och de som befanns "obildbara" fick respass.

Ekonomi var dålig, kosten likaså och varje år dog ett par elever i den tidens folksjukdomar, tuberkulos, difteri, ögonsjukdomar mm. Trots att statsbidrag utgick från 1897 blev inte ekonomin bättre och år 1900 tog Göteborgs stad och Göteborgs och Bohus län gemensamt över driften av Stretered. Håkan Jönsson förvandlades från egen företagare till offentligt anställd som föreståndare.

Det som kanske hade gått an när Håkan Jönsson styrde enväldigt över vårdhemmet blev nu föremål för revisorernas kritiska granskning. 1927 slutade det hela i en stor skandal som gav eko i hela Västsverige och fyllde tidningarna med polisrapporter. Den förskingring som Håkan Jönsson och hans son Ivar sysslade

Bilden hämtad ur *Nyt Tidskrift for abnormvaesenet*.

med uppgick till ca 40 000 kr vilket i dagens penningvärde är ca 1,1 milj. kr. Pengar som rätteligen skulle ha kommit eleverna på Stretered till del.

På det viset kan man säga att Håkan Jönsson blev en föregångare. Idag är det snarast regel än undantag att giriga vårdbolag och enskilda "entreprenörer" roffar åt sig pengar från särskolan och LSS-verksamheter. Pengar som borde gått till verksamheterna.

Bland alla dessa inslag finner man också noteringar och hyllningar av olika inom området verksammas födelsedagar och dödsfall. Inte minst noterbart är att det ofta förekom debatter i olika ämnen där åsiktskillnader inte sällan maskerades bakom en sirlig artighet.

Läkare eller pedagog i ledningen?

Mot bakgrund av att sinneslövarder vid sekelskiftet befann sig i ett uppbyggnadsskede är det naturligt att tidskriften innehållsmässigt till en början dominerades av organisationsfrågor. Planer för utbyggnaden presenteras.

Olika anstalter beskrivs med avseende på byggnader och verksamhet. Förhållandet mellan skolanstalt ("uppfostringsanstalt för bildbara") och arbetshem (för de bildbara som genomgått skolan) diskuteras.

Ett återkommande tema är vem som bör leda verksamheten, läkare, pedagog eller någon med en annan kompetens.

En annan ofta återkommande diskussionsfråga gällde om stora eller små anstalter var att föredra. För stora anstalter argumenterar ofta någon på ledande befattning med att de ger underlag för resurser, ger möjlighet att differentiera klientelet och är i

det stora hela mer rationella och ekonomiska. Förespråkare för mindre anstalter är inte sällan kvinnliga föreståndare som betonar dess familjelika hemkänsla och möjligheten att lära känna eleverna och skapa trygghet.

Vilken pedagogik?

Så småningom kom innehållet i verksamheten att ges större utrymme, Det kunde handla om fysiska övningar och gymnastik, hur stort utrymme det skulle ges och i vilka former; vilka sysslor som verksamheten på arbetshemmen skulle satsa på; vilka former av pedagogik som skulle tillämpas.

Alltefter som verksamheterna expanderar finner vi också statistiska sammanställningar av antalet anstalter och antalet intagna, ibland uppdelade på olika egenskaper.

Rashygien allt viktigare

I början av seklet blir redovisningar och tillämpningar av intelligenstester allt vanligare. Det kan ses som ett utslag av intresse för den forskning som på 1910-talet börjar bli allt vanligare.

Den forskning som refereras och diskuteras är framför allt den som berör rashygien. Man uppmärksam-

mar studier av familjer och släkter som beskrivs som "degenererade" som en följd av att man är bärare av mindervärdiga" arvsanlag.

Några artiklar redogör för ärftlighetslärans grundprinciper. Från framförallt USA rapporteras om forskning som visar att sinnesslöas högre fruktsamhet leder till att "mindervärdiga" arvsanlag sprids i befolkningen, vilket i sin tur leder till att hela samhället "degenererar".

En av de få artiklar som översatts från främmande språk är talande nog den internationellt uppmärksammade amerikanska rashygienikern Goddards "Aandvaghedens Arvelighed".

I en artikel beskrivs hur denna nya forskning saknar motsvarighet i Europa då vi i vår världsdel är alltför konservativa och uppfattar den rashygieniska forskningen som alltför brutal, men att en välkommen "amerikanisering" skett under senare år.

Frågan om sterilisering väcks

Mot bakgrund av de nya vetenskapliga teorierna om degenerationsfaran blir frågan om sterilisering av sinnesslöa högaktuell och många är de artiklar och debattinlägg som speglar detta.

Frågan om en lag som anger när och under vilka villkor sterilisering kan ske, speglas bland annat i referat av utredningar och lagförslag i de olika länderna.

I några artiklar diskuteras också att frågan om det amerikanska begreppet "moral imbecills", vilket speglar en förskjutning av intresset från "bildbara sinnesslöa" till moraliskt deformerade, lättare sinnesslöa (eller de med tveksam "vandel" för att anknyta till ett nygamalt ord i den dagsaktuella svenska politiska debatten).

Entusiasm över rashygienen

På 6:te nordiska mötet för abnormsaken hölls ett föredrag om "Teoretisk belysning av abnormsaken ur rashygienisk synpunkt". I ett referat från detta möte av den i Finland verksamme Edvin Hedman låter det så här:

"Ty det är uppenbart att frågan om abnormitetens och degenerationens sammanhang med den allmänna rashygienen, med ett målmedvetet arbete på rasens förbättring och regeneration, ger abnormsakens vänner en helt annan vind i seglen och abnormarbetet över huvud en bärvidd och en räckvidd som detta arbete ännu till stor del saknat. Från att vara en delvis omtvistad sak, en sak som ända till senaste tider endast partiellt erkänts komma samhället som sådant vid... växer abnormsaken i rashygienisk belysning till en samhällsangelägenhet som med hänsyn till kulturutvecklingens och nationernas, kort sagt, mänsklighetens framtid spelar en avgörande roll, i det det nu blir fråga om icke blott huru framtidslyckan och existensmöjligheten för en del mindre lyckligt lottade individer skall kunna förverkligas, utan huru folkens existens- och lyckomöjligheter skola skyddas och utvecklas."

Citatet belyser den entusiasm som de rashygieniska teorierna möttes med från ledarskiktet inom "ab-

Nyt Tidskrift for abnormvaesenet speglar sin samtid. Från pedagogiska ambitioner och optimism till rashygien och pessimism.

normväsendet".

Reserverad hållning

I tidskriften är det ingen som direkt argumenterar mot, men en viss reserverad hållning ger några föreståndare för skolan uttryck för. Man menar sig inte kunna annat än lita på vad vetenskapen kommit fram till, men uttrycker viss tvekan om vad det innebär för de som arbetar inom verksamheten. De enda i denna grupp som är odelat positiva motiverar detta med att sterilisering innebär att man kan vara mindre orolig inför utskrivningen av elever som genomgått sinnesslöskolan.

Samtidigt kan man notera att tidskriften under 1920-talet blir allt tunnare räknat i antalet sidor. Det förefaller som att debattinlägg och beskrivningar av verksamheten på olika anstalter blir färre vilket förstärker intrycket av rashygienens och steriliseringsdebattens relativa dominans.

Specialsjukhus för vanartiga sinnesslöa

I tidskriften publiceras den riksdagsmotion ("Om omhändertagande i sedlighetens namn av kvinnor som på grund av sedslöst leverne falla fattigvården till last") som leder till tillsättande av de "sinnesslösakunniga" som kommer att utarbeta förslag om "specialsjukhus för vanartade sinnesslöa". Utredningen refereras liksom förslaget, men frågan får inte alls samma uppmärksamhet som steriliseringsfrågan, trots att båda motiveras av samma rashygieniska tankemodell.

Under mellankrigstiden nästan tredubblades antalet platser för sinnesslöa på för dem avsedda anstalter. Samtidigt drabbas Sverige på 1920-talet av den internationella efterkrigsdepressionen.

Även sedan krisen bedarrat var arbetslösheten under hela decenniet rekordhög. Antalet understöds-

tagare var hög och trycket på olika sociala åtgärder var stort. Så också på sinnesslövrården och inte minst på de nyetablerade statliga specialanstalterna. Detta märks i en rad inlägg i tidskriften där man beklagar platsbristen och de besparingsåtgärder som många förefaller ha varit föremål för.

Från optimism till pessimism

Nyt Tidskrift for abnormvaesendet speglar den ideologiska utveckling som sinnesslövrården genomgick under denna tid.

I de första numren är den optimism och humanitet som präglat verksamheten under de sista decennierna av 1800-talet fortfarande närvarande, men ganska snart förbyttes denna i en mer resignerad inställning.

När de rashygieniska teorierna slår igenom, inte bara inom sinnesslövrården utan i hela samhället, är det en pessimistisk syn på de sinnesslöa som kom att ta över. Sinnesslöa sågs närmast som en samhällsfara. De sågs som en degenerationsfara, en ekonomisk fara (kostnaderna för omhändertagandet gav inget positivt resultat) och en kriminell fara (benägenhet för vagabonderi, eldsanläggning och annan vanart).

Denna ideologiska omsvängning innebar också att det blev en annan grupp av sinnesslöa som stod i fokus för intresset. För de tidiga pionjärerna på 1800-talet var det de bildbara sinnesslöa man inriktade sig på, även om dåtidens förmåga att skilja på bildbara och obildbara var dåligt utvecklad. Nu är det istället de asociala och vanartade lindrigt sinnesslöa som stod i fokus.

Men även om tidskriften kom att innehålla färre artiklar om den pedagogiska verksamheten på skolanstalterna förekom det fortfarande en del sådana rapporter också på 1920-talet. Inte minst beskrivningar från seminariet för sinnesslölärare i Slagsta tyder på att där försiggick ett kontinuerligt arbete för att utveckla undervisningsmetoderna, också utifrån internationella förebilder.

Forskningen byggde upp ideologin

Man kan fråga sig (och många har gjort det) hur den ideologiska omsvängningen på ganska kort tid kunde få sådant genomslag.

En reflexion som inställer sig efter denna genomgång är den roll som forskningen spelade. Det var, som torde ha framgått ovan, den medicinsk/psykiatriska och den eugeniska forskningen som gav det kunskapsunderlag som underbyggde ideologin. När den företrädde av personer med hög status i samhället var den för många svår att förhålla sig till. Det framgår i tidskriften att flera engagerade i sinnesslövrården helt enkelt överlämnade frågan till experterna som antogs veta vad de pratade om.

Idag ogiltigförklaras denna "forskning" med att den var ideologisk och byggde på fördomar. Men det var förstås inte så den upplevdes av dåtidens aktörer.

Paralleller idag

För att ta en parallell till vår egen tid kan kanske klimatkrisen visa den ställning som forskning hade

och har, då som nu. De flesta av oss oroas inför den framtid krisen kan komma att leda till. Vi tror på forskningsresultaten. Men de flesta av oss har mycket begränsade möjligheter att rationellt pröva forskningsresultaten och de prognoser de leder till. Jag vill förstås inte hävda att den forskningen innehållsmässigt och moraliskt kan likställas med dåtidens "degenerationsforskning". Men jag tror att parallellerna kan hjälpa oss förstå hur och varför den senare fick sådant genomslag.

Vill man för övrigt se en motsvande omsvängning i vår närtid ligger det nog närmast till hands att tänka på invandringspolitiken. Den optimism och relativa entusiasm som vi i vårt land hyste för invandring har sedan 2015 förändrats och domineras idag av pessimistiska och repressiva idéer som för övrigt i sin struktur mycket liknar den hos de rashygieniska teorierna från början på seklet.

Nyt Tidskrift for abnormvaesenet och Intra

Är det rimligt att se Nyt Tidskrift for abnormvaesenet som en föregångare till Intra?

Det som förenar de två är ambitionen att samla kunskaper och erfarenheter för att sprida den till de som av olika skäl intresserar sig för dessa frågor. Båda blandar redogörelser för forskning med beskrivningar av verksamheter och diskussioner av aktuella ämnen.

Den nordiska tidskriften har dock en annan bredd, tar inte bara upp frågor som berör sinnesslöa utan också frågor som berör personer med andra funktionsnedsättningar. Den har också en vidare internationell utblick, inte bara till övriga Norden utan hela världen. Den ger också, åtminstone periodvis, utrymme för debatt i olika frågor. Men det medför dock att tidskriften ger lite splittrat och kalejdoskopiskt intryck.

Intra å andra sidan har en mer sammanhållen profil, fokuserad på personer med intellektuell funktionsnedsättning och på verkligheten som den är. Men också genom att det är en mer professionell utarbetad tidskrift, både vad gäller redigering, layout och reportage.

Innehållsmässigt och ideologiskt har de få beröringspunkter. Där den nordiska tidskriften, åtminstone under den här studerade perioden, sprider den rashygieniska läran och sterilisering, står Intra för vad som kanske kan benämnas "postnormaliseringsideologi". Det vill säga en ideologi som efterträder den normaliseringsideologi som sprängde anstalterna och förde in intellektuellt funktionshindrade i samhället och nu betonar individens rättigheter och krav på inflytande

Föregångare? Ja i den meningen att Nyt Tidskrift var den första moderna tidskrift som likt Intra långt senare hade en ambition att sammanställa och vidare förmedla kunskaper inom ett avgränsat fält. Men knappast i någon annan mening. Eller uttryckt på ett annat sätt: Föregångare, men absolut inte någon förebild.

Fler tidskrifter!

Nyt Tidsskrift for abnormvaesenet som beskrivs i artikeln gavs ut 1899–1930. Den följdes av **Nordisk tidskrift för sinnesslövard** 1931–1936. Från 1937 och fram till slutet av 1950-talet hette tidskriften **Nordisk tidskrift for aandsvage-omsorg**.

Psykisk utvecklingshämning

Från 1960 kommer en ny och mycket betydelsefull tidskrift med namnet **Psykisk Utvecklingshämning (PU)**. Också den var en nordisk tidskrift och från 1963 gavs den ut av Nordiska Förbundet Psykisk Utvecklingshämning (NFPU) som på den tiden var en organisation med stort inflytande i alla de nordiska länderna.

Karl Grunewald hade tillträtt sin tjänst som överinspektör på Medicinalstyrelsen 1961 och året därefter blev han redaktör för PU, som han drev fram till 1987.

Psykisk Utvecklingshämning blev, trots sin litenhet en murbräcka för bra stöd till personer med IF och den fick stor spridning bland dem som var engagerade i "omsorgerna". Från början innehöll den mest artiklar om pedagogik, föräldrarnas situation och om olika metoder. Men snart började kritiken mot institutionerna fylla tidskriften liksom rapporter från institutionsutvecklingen och strävan efter integrering. 1988 tog Danmark över redaktörskapet och tidskriften tappade mark. 1990 lades den ner.

Men Karl Grunewald nöjde sig inte med detta. Han insåg betydelsen av ett organ som kunde driva utvecklingen framåt och skapade, tillsammans med Hans Hallerfors och Roger Blomqvist, tidskriften *Intra* 1991. Den arbetade han med fram till sin död 2016.

Karl Grunewald:
Mina skönaste foton!

I 20 år har jag väntat på detta. Här rivs Källshagens sjukhus (Norra klinikerna) i Vänersborg — symbolen för det största förtryck som samhället har utövat på utvecklingshämnade. Ett hus med gallerfönster och låsta dörrar, som väckte det sämsta hos patienterna och som tvingade personalen till ett beteende, som avvek lika mycket från det normala som de utvecklingshämmandes.

Här frodades en kultur med egna regler och egen moral som var nödvändig för båda parter överlevnad.

Hus byggs för att fylla ett visst behov. Men det här huset byggdes inte alls för vård, utan för soldater (1929). De bodde här dock bara en kort tid.

Ännu vid min första inspektion i början av 60-talet tvättade patienterna sig längs en lång bänk med enbart kallt vatten (11 grader).

Många ansvariga förbannade socialstyrelsens inspektioner. Flertalet förhöll sig passiva. Men till sist vaknade opinionen.

Som mest bodde över 300 människor i detta hus. Det var originella och svagbegåvade människor, förskjutna ur vår gemenskap. Många hade begått enkla brott mot konvensen och lagar. Andra hade gjort grova övergrepp utan att förstå. Numera är det bara en handfull som behöver vård av dessa skäl. Det kan vi tacka den förra omsorgslagen för.

Källshagens sjukhus i Vänersborg.

Salberga sjukhus i Sala.

När Salberga rivs

Det må förlätas oss som arbetar med och för de psykiskt utvecklingshämmande att vi gläds, ja, jublar när våra gamla anstalter rivs.

Detta var huvudbyggnaden på Salberga sjukhus i Sala, 13 mil från Stockholm. Det öppnades 1930 för sociala imbecilla män och hade då varit ett regemente sedan 1912.

Den regin levde kvar under många år. Patienterna bar uniform och rutiner var militäriska.

Som mest bodde det 420 utvecklingshämmande personer i huset med cirka 45 personer per vårdavdelning.

Det var originella, fattiga, ofta alkoholiserade personer, som inte passade in i det sociala systemet och som hade gjort övergrepp av olika art — allt från oskyldiga sådana till de grövsta som finns. Av läkare räddades de undan kriminalvården genom att diagnosticeras som sinnesslöa, men alla var inte ens vad vi idag betecknar som psykiskt utvecklingshämmande.

Inget mänskligt förstånd, inga mänskliga känslor förmår att i sitt sinne samla all den plåga, sorg, nöd, elände, förtvivlan, lidande, längtan, hat, avsky, förnedring, förtryck, aggression och desperation som fyllt detta hus.

Endast en slät gräsmatta erinrar oss nu om en märklig epok i vår historia, som började så ambitiöst, men som mycket snart kom att motverka sitt syfte.

Grundens bildande är en av de viktigaste milstolparna under de 32 år som Intra existerat. För första gången skapades ett forum där personer med egna erfarenheter av intellektuell funktionsnedsättning blev tongivande. Efter Grundens bildande blev inget sig likt. Redan i första numret av Intra (nr A/1991) intervjuade vi dåvarande ombudsmannen på FUB i Göteborg, Anders Bergström. Så här sa han: "Vi har en enorm uppgift framför oss att upplysa och stötta den enskilde individen. Det nya systemet bygger på att enskilda själva måste ta initiativ, begära och formulera sina krav. Vi måste frigöra oss från det gamla omsorgslivet."

För Anders del innebar denna ståndpunkt att han använde sin kraft och sin kunskap för att stötta personer med IF att organisera sig och själva uttrycka sina önskemål i Grunden.

Vi bad Grundens nuvarande vice ordförande Emily Ekstrand Muthén och Anders Bergström att berätta Grundens historia. Här är deras berättelse:

"Vi har en enorm uppgift framför oss", sa Anders Bergström i det första numret av Intra (A/1991).

Föreningen Grunden i Göteborg

Resan till en rättvisare och mänskligare värld

Den sista fredagen i mars 2010 firade föreningen Grunden tioårsjubileum. Vi samlades på världskulturmuseets stora terrass; medlemmar och inbjudna gäster från när och fjärran. Där fanns också vänner från andra föreningar och organisationer, en och annan politiker och andra människor med något att säga till om. Genom länk kunde Grundens vänner i andra länder följa festen. Det är ett livligt sorl med prat och skratt, välkomstdrink, tilltugg, tal, musik och mingel. Tre liveband, dans och festen håller på hela natten.

I andra änden av terrassen stod ett dukat bord, upplyst av några spotlights. Det var ett långbord dukat med en pappersduk, pappassietter och plastmuggar. På bordet stod kannor med saft, några fat med kex och tunt skurna bullskivor och några ballonger. Ur en bärbar bandspelare hördes toner av Tore Skogman. På en skylt vid bordet stod texten:

***Anna Strand** var Grundens första ordförande och den som tydligast formulerade kravet på att slippa bli särbehandlad. 2014 fick hon motta Intrapriset för sitt arbete.

"Trivselafton med FUB:s ungdomssektion en söndagskväll 1978. På den tiden kallades vi alla för ungdomarna av de snälla mammorna som ordnade allt för oss. Det var här vi började med att starta Grunden."

Tröttnat på att bli omyndigförklarade

Så var det nog. Alla visste nog inte om vad som skulle komma eller att det var starten av det som skulle bli Grunden. Men processen var igång. Det var så som det står i motivationen Intrapriset som Anna Strand*, en gång ordförande i Grunden, fick 2014. **"Efter att ha tröttnat på att ständigt bli överkörda och omyndigförklarade startade några personer i Göteborg föreningen Grunden. Man ville slippa beroendet av oförstående kommunala beslutsfattare och av föräldraorganisationen."**

Lång väg att gå

Det knorrades i föräldraleden i FUB. **"ska det vara nödvändigt?! Bara påhitt. Låt dem hålla på, det går snart över. Det kommer att splittra. De klarar inte av det..."**

Vägen till Grunden var lång, onödigt lång enligt Grundens medlemmar.

Åke Johansson** sa på Grundens första årsmöte,

han satt ordförande på mötet: *”Det sägs fortfarande att det inte är moget för en egen organisation. Då vill jag säga, Det är moget, övermoget nästan rötet”.*

En sektion inom FUB

Efter Grundens bildande hände det saker! Riksförbundet FUB startade ett projekt, ”Öka utvecklingsstördas inflytande i FUB”, self advocacy-rörelsen växte i världen och rösterna på att föra egen talan växte starkt.

Grundens medlemmar fick möjlighet att delta i konferenser och kurser i inflytande och delaktighet. Inte bara i FUB, utan i samhället, för att kunna påverka.

Omsorgslagen skulle skrivas om – det blev LSS! – och ”utvecklingsstörda” bjöds in till att samtala om omsorgerna och ge sina synpunkter. Tron på förändring var stor. Aktiviteter, möten och konferenser runt om i Sverige var många.

I Göteborg fick FUB ny ordförande och 1986 blev Grunden en sektion för utvecklingsstörda inom FUB. Egen styrelse, egen budget, verksamhetsplan och egen lokal. En källare i en husgrund. Grunden.

Den internationella FUB-rörelsen bytte namn till Inclusion International, valde en svensk ordförande, (Victor Wahlström,) och bjöd in personer med intellektuella funktionshinder till de internationella kongresserna och förmötena.

Deltagarna från Grunden kom hem med ny kraft och inspiration och med nya förebilder från bland annat mötet med People First, en rörelse som stod helt fri från myndigheter och föräldraorganisationer. People First finns över hela världen, främst i Kanada, USA och Storbritannien.

Grunden ville gå vidare

Några medlemmar hade tröttnat på att packa kalendrar för KFUM på dagcenter. Dessutom hann de inte

med att ta hand om jobbet i Grunden. De såg då till att få sin dagliga verksamhet flyttad till Grunden för att kunna ta hand om och jobba med föreningen på heltid.

Efter ett år som utlånade från ett dagcenter bestämde de att starta en egen daglig verksamhet. FUB och Grunden fick tillstånd att bedriva daglig verksamhet i egen regi med avtal med Göteborgs stad.

I Sverige blev Grunden i Göteborg snart en förebild och Riks FUB startade projekt för att starta liknande sektioner lokalt i Sverige.

1995 bildades Riksclippan vid FUB:s landsmöte i Visby.

Grunden Media och Grunden BOIS

Sedan gick det fort. Grundens verksamhet växte så det knakade. Grunden Media startade. Först som ett projekt med arvsfondstöd. Sedan fortsatt som en del i Grunden och som nu arbetar med olika uttryck för att få ut Grundens budskap. I musik, bild, film, form och ord.

Grunden BOIS startade och utvecklades till en egen idrottsklubb med stora framgångar.

Grundens medlemmar hade bråda dagar, månader och år. Valfyllda arbetsveckor med möten, konferenser och uppdrag både lokalt, i Sverige och utomlands. Alltid framåt.

En egen förening

1999 var tiden kommen och frågan ställdes: Varför blir vi inte en egen förening? Fria från FUB. Stärkta av kontakterna inom People First och föreningen Onderling Sterk/Lfb i Holland bjöd Grunden in sig till FUB:s styrelsemöte och berättade om planerna. En medlem i Grundens styrelse, Margret Olsson sa: *”Ni får jättegärna hjälpa oss men vi gör det i vilket fall.”*

I mars 2000 var Föreningen Grunden bildad som en egen förening.

** **Åke Johansson**, 1931–2002, är förgrundsgestalten när det gäller förvandlingen av FUB från en ren företrädarorganisation till en organisation som söker förena detta företräderskap med kraven från personer med egna erfarenheter av funktionshinder om att få företräda sig själva. De första FUB-arna på 1950-talet betraktade personer med IF som de ”eviga barnen” och man deklarerade att ”begreppet barn måste fattas sålunda, att våra skyddslingar är barn i den meningen att de alltid är beroende av vuxna människors tillsyn och vägledning.” Men med Åke Johanssons inträde på scenen föll fördomarna samman. Han blev den stora symbolen och förebilden i Sverige och i världen inte minst genom sin bok ”Åkes bok” där han berättade om sina erfarenheter från anstaltsverige. ”Det vi hittills har ordnat är bara ett spel för galleriet”, sa Åke Johansson, när han blev ordförande i sektionen Klippan. ”Det sägs många vackra ord om inflytande, men det måste hända något också”.

Åke Johansson var hedersordförande i Föreningen Grunden.

Club 46 är Grundenmedlemmarnas lördagsnöje!

Grunden startade, med hjälp av europeiska socialfonden, ett utbildningsprojekt i processtyrt arbetssätt och coaching. Arbetet på det nya Grundenkontoret organiserades och ansvaret fördelades. Nya aktiviteter, nya uppdrag, nya idéer och nya resor och kontakter.

En riksförening

Samarbete med andra grupper runt om i Sverige ledde till en konferens i Göteborg. Några dagar senare ringde de från Malmö och frågade om de kunde använda namnet Grunden. Det var första steget till Riksföreningen Grunden Sverige som bildades 2009.

Samarbetsprojekt startades i People First Europe, Japan och Chile.

2020 skulle Grunden ha firat 20-årsjubileum. Covid 19 kom i vägen.

2023 är det dags för jubileum. Lite försenat. Men det sammanfaller med Göteborgs 400-årsjubileum och Grunden är inbjudet att delta. Dessutom planerar Grunden att ha "Leva Livet-dagarna" på höstkanalen nästa år, Dagar med fokus på egenmakt, mänskliga rättigheter i vardagen, att äga sin vardag och att kunna leva livet.

Leva Livet

2015 öppnade Grunden Grand Bazar som en mötesplats för kultur och mångfald och en utgångspunkt för Grundens arbete för att påverka till en rättvisare värld.

Just nu driver Grunden ett projekt med stöd av arvsfonden. Leva Livet. Ett projekt om att äga sin vardag. Riktat till och tillsammans med personer som bor i BmSS (Bostad med särskild service, LSS 9:9) i Göteborg. Projektet planeras att avslutas med en kabaré med projektets deltagare.

Samtidigt deltar Grunden i diskussioner med Göteborgs stad om förändrings- och förbättringsarbete

för att öka inflytandet och delaktigheten för de som bor i BmSS. Ett initiativ från Grunden.

2019 införde Göteborgs stad LOV, lag om valfrihet, inom daglig verksamhet.

Grunden har visserligen ett LOV-avtal med Göteborgs stad men har från början varit starkt kritiskt till LOV och på olika sätt berättat för politikerna i Göteborg om hur verkligheten har försämrats inom daglig verksamhet sedan LOV infördes.

Från den 1 januari 2023 har politikerna i Göteborg bestämt att LOV inom daglig verksamhet ska avskaffas.

Människan först

Grundens mål är att skapa möten mellan människor och att se likheter och möjligheter i olikheter bortom alla etiketter.

"Jag drömmer om en dag då jag bemöts utifrån den jag är istället för namnet på ett handikapp." Så formulerade Anna Strand, Grundens första ordförande, framtiden. Sedan avskaffade Grunden benämningen utvecklingsstörd.

Vår övertygelse är benhård – vi arbetar mot orättvisor, för bättre livsvillkor, för höjd aktivitets/sjukersättning, för lägre hyror i BmSS och mycket annat. Men viktigast av allt är att alltid sätta människan först. Inte bara genom att säga det utan genom att visa det och leva ut det. I det intressepolitiska arbetet, i alla aktiviteter och projekt och möten med andra.

Kanske är det så att Grundens arbete börjar ge resultat. Det pratas alltmer om värdet av mellanmänniska kontakter i LSS verksamhet i motsats till mätmetoder och modeller, strukturer och metoder.

Kampen går vidare tills Annas och Grundens dröm är verklighet.

Anders Bergström och Emily Ekstrand Muthén, vice ordförande i Grunden och intressepolitisk talesperson.

Tommy Andersson var en av initiativtagarna till Grunden. Han formulerade också bland det bästa som skrivits om arbete med stöd. Tommy Anderssons gick tyvärr bort 2019 men hans text har funnits med i Intras Välkommenbroshyr till nyanställda inom LSS-verksamheten och spridits i över 30 000 ex. Så här skrev han:

”Felet är att folk daltar”

Bara för att de stora vårdhemmen inte finns längre i Sverige så tror folk att institutionerna är borta. Men det var vårdhemmen som försvann. Inte institutionerna. De finns kvar. De sitter i folks huvuden. Fortfarande är människor inte fria. De är tvingade att leva efter ordningar och regler och strukturer för att några fortfarande tror att personer med IF behöver struktur. Ordning och reda behöver alla människor! Vem bestämmer att personer med funktionshinder behöver ordning och reda mer än andra?

Personal måste vara professionella, sägs det. De måste hålla distans och avstånd. De måste kunna förhållningssätt. Men vi säger: hur skall man kunna ha ett förhållningssätt utan att ha kontakt med någon? Då har man ju ingen att förhålla sig till. Hur skall man veta hur långt eller nära man vill vara en annan människa innan man har en relation eller kontakt. Utan relationer och närhet är det farligt. Vad som helst kan hända.

I institutionsvärlden måste alla som kallas utvecklingsstörda vara glada. Förr bodde folk på Solbacken, Solgläntan, Havslyckan eller Lyckorna.....(inte så länge sen) Om någon var sur så skrevs det upp i pärmen att man är svår och besvärlig. Vems fel är det att Anna är ledsen? I institutionsvärlden skall alla vara glada fastän ingen är det. Inte personalen heller.

Felet är att det finns en så stark felaktig kunskap och att det fortfarande handlar mest om omvårdnad. Det är egentligen inget fel på omvårdnad. Felet är att folk daltar.

När vi säger använd hjärtat och magen mer än hjärnan menar vi att människor måste sluta låtsas att de är någon annan än den de är. Man måste acceptera verkligheten. I verkligheten är människor både ledsna, sura och glada och ibland ilska. Det är det som man måste lära sig möta och acceptera. För det går inte att komma ifrån. Det hjälper inte med soliga bilder. Verkligheten är inte roligare eller godare än vad den är just nu.

Alla har vi drömmar. Om framgång och lycka. Många vågar inte tro på sin dröm, att den skall bli sann. Många vågar eller kan inte ens berätta om den. Coachen hjälper mig att berätta om min dröm. Vad handlar den om? Vad händer i drömmen? Hur slutar det? Hur känns det? Hur luktar det och hur smakar drömmen? Coachen hjälper oss att göra drömmen mer verklig. Allt i drömmen kanske inte blir verklighet med en gång. Men drömmen om mig själv hjälper mig vidare i livet.

Coachning handlar för mig om att uppmuntra. Det får inte handla om att styra. Genom coachningen får jag uppmuntran och inspiration och lust. Jag kommer själv på lösningar på problemen.

Vi är väldigt bra på att mala och älta våra problem. Coachen hjälper oss att göra oss av med skiten och se det vi är bra på. Jag är inte bra på nåt, säger någon. Nåt är du väl bra på, säger coachen. Vaddå, säger någon. Berätta själv, säger coachen. Vad gjorde du som var bra igår? Vad gjorde du? Hur gjorde du? Hur kändes det att vara så bra? Vill du göra det igen? Vad gör du mer som är bra? frågar coachen. Beskriv upplevelsen. I detalj. Det är viktigt att vi får coachning i att fatta att vi är bra.

En bra coach? Jo en sak kan man säga. Coachen måste kunna vänta. Saker och ting tar tid. Olika lång tid.

MISA är ett företag som erbjuder supported employment (arbete med stöd) till personer som har svårt att på egen hand ta sig in på arbetsmarknaden. För många personer med lindrig eller måttlig IF har MISA varit lika med ett riktigt arbete och bättre självkänsla. Från starten på 1990-talet har MISA vuxit och omsätter idag nästan 150 milj kr. MISA:s ägare Lennart Jönsson har nu beslutat att ägandet ska övergå till en stiftelse vars ändamål är att "stötta forskning och utveckling av kunskap och metoder inriktade på att inkludera alla människor i arbetslivet". Lennart har sagt nej till att sälja MISA till något av de stora vårdbolagen. Istället vill han "att företagets samhällsnyttiga inriktning och starka värdegrund ska fortleva och skyddas mot egennyttiga intressen".

Intra bad Lennart att berätta om tankarna bakom MISA och den verksamhet som han byggt upp. Här är hans historia!

Lennart Jönsson.

Från idé till verklighet

- utvecklingen av daglig verksamhet
fokuserad på samhälls- och arbetsinriktning

Av Lennart Jönsson

När jag i början på 1990-talet funderade på hur daglig verksamhet fungerade, så var jag rätt desillusionerad. Det paradigmskifte som vårdhemsutvecklingen skulle ha fört med sig hade uteblivit. Visst hade det skapats en hel del förbättringar, men i grunden fanns så mycket av det gamla institutionstänket och vårdtänket kvar. Det försvårade möjligheten att skapa meningsfullt stöd till personer för att kunna ta del av det normala samhällslivet.

Fortfarande omsorg och vård

Jag hade förväntat mig att utvecklingen från 1980-talet och framåt skulle ha lett till att personer som vi stöttade i mindre utsträckning skulle vara hänvisade till särskilda lösningar. Att de, som vi andra, skulle ha att möjlighet att få tillgång till miljöer och aktiviteter i det ordinarie samhället.

Men min upplevelse var, att utvecklingen fortfarande byggde på ett modelltänk med färdiga rationella lösningar och att vi till stor del fortfarande arbetade med omsorg och vård.

Hur ska man vara för att duga?

Vad drev mig, och vad utgick jag ifrån i den kritik jag hade?

Jag växte upp i en stor familj med många syskon och brottades ofta med tanken om vad som avgjorde

vem som var värd något. Hur skulle man vara och hur skulle man agera, för att duga?

De svårigheter jag bar med mig in i mitt vuxenliv har troligen präglat hur mitt liv utvecklats. När jag började arbeta med personer med funktionsnedsättning så uppfattade jag att många av de grundläggande frågor som dök upp i våra samtal var de samma som jag själv ställde mig.

Del av det vanliga samhällslivet

Jag började arbeta på ett dagcenter i slutet av 1970-talet, en tid när de stora institutionerna skulle avskaffas. Personer som bott på vårdhem skulle få helt andra förutsättningar för att kunna leva i lokalsamhället, och på så sätt vara en del av det vanliga samhällslivet.

Jag trodde verkligen på idén med "normalisering" och idén att vi alla dög som vi var. Att vi alla skulle ses som fullvärdiga medborgare med de förutsättningar vi hade, utan att behöva "träna oss" för att duga.

En idé som tillförde något

När jag så fick chansen att driva en egen verksamhet, skulle vi ha en verksamhetsidé som tillförde något för att utveckla omsorgsverksamheten. Utgångspunkten gav mig energi för att samla ihop mina erfarenheter och utveckla det jag trodde jag bäst kunde bidra med.

Resultatet ledde till att namnet Misa skapades, som stod för hörnstenar i verksamhetsidén:

Misa erbjuder jobbcoachning till den som behöver ett individuellt stöd för att komma ut i arbetslivet. Man har också daglig verksamhet enligt LSS och samsättning enligt SoL. En del av insatserna riktar sig speciellt till unga för att förhindra utanförskap och erbjuda hållbart inträde till vuxenlivet.

På bilden är det arbetskonsulent Marie Hammer som går igenom de olika stegen för en deltagare.

M – att ständigt jobba med metodutveckling,

I – individuellt perspektiv utan färdiga lösningar,

S – samhällsinriktning, att vi i första hand skulle använda samhällets ordinarie utbud och miljöer och

A – ha en tydlig arbetslivsinriktning.

Något grundläggande för mig har varit att vi inte ska ha färdiga lösningar. Först av allt måste vi börja med att fråga våra deltagare vad de önskar att vårt stöd leder till, vad de själva vill.

Även om det kan ses som självklart, så möter vi idag fortfarande deltagare som säger att ingen på allvar har ställt den frågan till dem.

Arbete – ett medel för inkludering

Vad är då "ett normalt liv?" Det är också en fråga jag tänkt mycket på.

En viktig del i livet för de flesta av oss är att ha ett jobb, att vara behövd. Kanske inte bara för att man vill göra nytta, utan också för att man genom en arbetsplats får vara del i ett socialt sammanhang.

Att få en egen lön i stället för att få bidrag ger helt andra möjligheter att få makt över sitt liv.

Arbetet i sig är inte ett mål, snarare ett viktigt medel för att kunna växa som människa och bli bemött som en del av det vanliga samhället.

Med rätt stöd kan de flesta vara delaktiga

När vi skapar segregerade arbetsplatser gör vi om samma misstag som vi gjorde med de stora institutionerna, att vi viktar rationalitet framför humanitet. Med rätt stöd kan de allra flesta vara delaktiga i arbetslivet, på en vanlig arbetsplats hos en vanlig arbetsgivare.

Det förutsätter för många att det finns en stödperson, som man litar på och har förtroende för.

Även för arbetsgivare är det viktigt att det finns ett förtroende för den stödperson som ska hjälpa till med att få arbetet att fungera.

Det stödet behöver finnas kvar under lång tid, både för personen som fått jobbet och för arbetsplatsen

den jobbar på. Det är ofta avgörande för att arbetet ska bli hållbart på längre sikt. Jag ser det lite som att vi erbjuder en livboj, som personen kan använda vid behov, och att det är personen själv som ska bestämma när det är dags att klara sig utan.

Ett sätt att göra samhällsnytta

En viktig drivkraft för mig har varit att kunna utmana färdiga föreställningar om hur samhällsstöd utformas. Ilskan och att inte alltid finna sig i vedertagna strukturer, ser jag som en positiv kraft. Som entreprenör har jag haft möjligheten att mer fritt utveckla vägar som jag uppfattar behövs. Att i handling kunna visa hur man faktiskt kan göra, blir ett sätt att göra samhällsnytta och att också påverka och inspirera andra.

En allmännyttig stiftelse

Jag har nu i snart 30 år varit entreprenör och ägare till Misa. Nu har jag bestämt mig för att ägandet ska läggas över på en allmännyttig stiftelse.

Mina tankar är att kunna bevara den starka värdegrund vi byggt upp, och att verksamheten ska ha bra förutsättningar att kunna leva vidare.

Individualiserat samhällsstöd är bättre

Det avtryck jag vill att vi fortsätter göra är också att ta fasta på det historien har lärt oss. Det att segregande lösningar på lång sikt är betydligt dyrare för samhället och att mer individualiserat samhällsstöd både är billigare och bättre för samhället.

Tyvärr ser jag fortfarande exempel på kortsiktig planering, där man tror att man effektiviserar genom storskaliga lösningar. Vi borde ha lärt oss mer vid det här laget. Tappar vi bort det individuella perspektivet, kommer vi aldrig att lyckas.

Till sist vill jag återknyta till att varje människa måste bli sedd och bemött som den värdefulla person den är.

Lennart Jönsson, grundare av Misa och ägare av WiljaGruppen

Om behovet av kun

Av Hans Hallerfors, redaktör för Intra

I förra numret av Intra fanns några minnesord i över Katja Zan, personlig assistent till Frej Westfelt, som avlidit. Det var Frejs mamma, Anneli Westfelt, som skrivit och till en början publicerat dem i DN. Den grep oss djupt. Så här skrev hon:

Med Katja försvinner en värld. Jag kan försöka sätta ord på det även om det är svårt, men min son som inte kan tala, hur är det för honom? I hans lägenhet finns hennes steninstallationer kvar, och affischerna med hästar, och skivorna de lyssnat på ligger där vid cd-spelaren. Jag vill tro att hon finns hos honom i det hon skapat och lämnat kvar. Jag tror att han sitter och tittar på stenarna eller någon av hästarna och hör hennes röst och minns den kärlek hon gav.

Det kändes som om Anneli gav ord åt något som vi alla vet men sällan pratar om: Hur oerhört livsviktigt det stöd och de relationer som uppstår mellan personal och stödmottagare oftast är.

Vi måste inse detta, att den trygghet som behövs för att klara av de krav som man möter i livet när man har IF – och har flyttat hemifrån – bäst skapas genom ett långsiktigt samspel som utvecklas mellan personalen och den som får stöd.

Bra personal har den förmågan: De kan, genom sitt sätt att vara, dagligen övertyga den enskilde att hon är en viktig individ, älskad och omtyckt för den hon är. Att det hon vill och det hon inte vill är betydelsefullt. Att livet inte är så farligt.

Den gudabenådade förmågan

Har det då något med utbildnings- och kunskapsnivån bland anställda inom LSS att göra? Kanske inte så mycket. För vi vet ju detta, att den där förmågan att skapa tillit och utveckling inte är något som så enkelt låter sig förklaras och att det knappast finns något direkt samband mellan den och utbildningsnivån.

Förmågan bara finns där. Och som arbetsledare/enhetschef vet man – när man möter den – att man då har gjort en bra rekrytering.

Men, för att kränga till det, den som arbetar jättebra en period kan, på grund av olika omständigheter förändras och tappa den där förmågan. Det kan vara privata omständigheter eller det kan vara att man inte möter någon uppskattning, att man rent av känner sig motarbetad eller att man bara tappat sugen.

Kanske hittar man den igen efter ett tag. Eller så byter man förhoppningsvis jobb.

Och den som inte har den där begåvningen kan mycket väl tillägna sig den och kanske förändras till det bättre allteftersom man blir äldre och lär sig av sina erfarenheter.

Chefen kan skapa bra förutsättningar

Så, den där gudabenådade förmågan att göra underverk i arbetet, att vara den som lyssnar och ser som sin uppgift att uppmuntra och hjälpa stödmottagarna att leva SITT liv, är ingen enkel sak.

Som enhetschef och som arbetsgivare kan man ändå ge de bästa FÖRUTSÄTTNINGARNA för att de anställda ska bli bra stödare i LSS-verksamheten. Främst genom att man är den som skapar och upprätthåller ramarna, grunderna i arbetet. De, som vi brukar säga "sitter i väggarna". Ofta skapas de redan när man öppnar en verksamhet och sedan sitter de där grundinställningarna där även när personalen kommer och går. Värderingar som: "här pratar vi inte över huvudet på de boende", "här sätter vi oss ner och lyssnar om någon behöver prata" osv.

Men enhetscheferna kan också, också genom att stödja personalen med de redskap man behöver i sitt arbete, ha en avgörande betydelse. Och det är där som grundutbildningen, kunskapslyften, vidareutbildningar, handledning och utrymme för reflektioner mm kommer in.

Vanföreställningar

När jag, för över 50 år sedan, började arbeta som vårdbiträde på ett vårdhem och undrade, vad är detta, vad är det som pågår här? Så fanns det tre skrifter på expeditionen:

Ett häfte av Hans Forsman, psykiater från Göteborg, som hette *Mongolism*, en liten tidskrift som hette *Psykisk utvecklingshämning* och ett kortfattat häfte *Om sorgor om psykiskt utvecklingsstörda* av Karl Grunewald. Där fanns inget att läsa om den faktiska verklighet som jag mötte.

Den endags-introduktion vi fick efter att ha arbetat ett år var en sorglig soppa av intetsägande floskler och meningslösa uppmaningar. Och de yrkesgrupper som kanske borde ha kunnat förmedla kunskap såg man sällan röken av. Psykologerna, kuratorerna, satt mest på sina kontor och det fanns något räddhågat i blicken på dem när de visade sig på de stökiga och överbelagda avdelningarna. Ja, de var lika osynliga i verksamheten som idag när de försvunnit in på sina habiliteringskontor.

Så vi fick lita till oss själva. En av de föreställningar som vi hade skapat var att de underliga uttryck som barnen använde sig av – självdestruktivitet, dissociation, hyperaktivitet, uppgivenhet osv – var en del av deras funktionsnedsättning (eller handikapp som man sa på den tiden).

Två år senare fick jag en lite bok i min hand "Institutionsbarn, hemmabarn" hette den och var skriven av en dansk psykolog: Inger Berndt.

Det märkliga med den var att alla de där konstiga beteendena fanns beskrivna där. Men nu handlade det om normala barn som växte upp i torftiga miljöer. Det var alltså miljön som skapade dessa uttryck. (Tyvärr verkar det ju som om detta att man använder olika diagnoser som förklaring till beteenden som man upplever som konstiga återigen blivit det normala.)

Den boken öppnade ögonen på mig och gjorde det nödvändigt för mig, och många med mig, att börja förhålla oss kritiska till den miljö som vi arbetade i.

Under åren fram till millennieskiftet kom en formlig explosion av litteratur som avhandlade alla aspekter av stödet till personer med IF och de nya problem och glädjeämnen som uppstod vid institutionsavvecklingen. Många viktiga och t o m banbrytande avhandlingar och rapporter presenterades från de olika högskolor och universitet där man började intressera sig för dessa frågor.

Kunskap är inte evidens

Sedan 2010 tid har det varit mer tunnsått med böcker och avhandlingar som betytt något. De viktigaste har tagit upp levnadssituationen för de alltfler med lindrig IF som haft svårt att hitta någon plats i samhället. En annan ögonöppnare på senare tid har för mig varit Jonna Bornemarks böcker *Det omätbaras renässans* och *Horisonten finns alltid kvar*.

Utifrån ett filosofiskt resonemang har hon förändrat synen på vad som är kunskap i människostödjande yrken.

Att kunskapen inte handlar om några recept för ett bra stöd, att kunskapen om det stöd som förmedlas inte går att få fram genom några meningslösa kvalitetsmätningar, att den inte handlar om "evidens" utan att den faktiskt handlar om den subjektiva omdömeskunskap som är grunden för allt människostödjande arbete.

Detta betyder inte att kunskapen är värdelös – tvärt om. Vi behöver ha kunskap i psykologi, pedagogik och vi behöver känna till hur funktionsnedsättningar påverkar kropp och själ. Vi behöver känna till lagstiftning och organisation och vi behöver få ständig input av synpunkter och idéer. Den kunskapen är ett komplement, den fördjupar och förbättrar vårt omdöme!

Bra personalpolitik är viktigast

Men det finns också en annan aspekt av behovet av grundutbildning, fortbildningsinsatser, forskningsdagar mm. Vi har alla tagit del av de missförhållanden som pressen rapporterat om. Nu senast i Uppdrag Granskning där missförhållandena kring Robin – en

man med autism och intellektuell funktionsnedsättning – ledde till hans död.

De här rapporterna återkommer med viss regelbundenhet, människor som far illa – oftast för att de inte fått ett bra stöd.

Och bra stöd från samhällets sida handlar till minst 70% om bra personalpolitik. Att man – jag återkommer till det – rekryterar bra personal som stannar. För kontinuiteten är mycket viktig om man vill skapa trygghet för oroliga själar.

Och kontinuiteten uppnår man om man rekryterar personal som har utbildning – och som därigenom har valt detta som sitt yrke, inte som en tillfällig nödlösning i väntan på att man ska hitta något annat att syssla med i livet.

Och den personalen får man behålla om man satsar på den – om de känner att de har stöd – genom internutbildningar, handledning, gott om tid för reflektion, och kanske då och då att man får åka på konferens, lyssna på bra föredrag och träffa andra som arbetar med samma saker.

Då upplever man att det man gör är viktigt – även om det kanske inte visar sig i lönekuvertet – och då orkar man fortsätta och kanske till och med kan känna glädje i arbetet!

125 nummer

När vi, för 32 år sedan skapade tidskriften Intra så var en av målsättningarna att tidskriften skulle vara så snygg, så fin att hålla i, så vacker layout osv att det liksom skulle färga också det som tidskriften handlade om. Att man skulle känna att "wow!" – en så fin tidskrift om det jag gör måste innebära ett det är väldigt viktigt och fint. Liksom statushöjande.

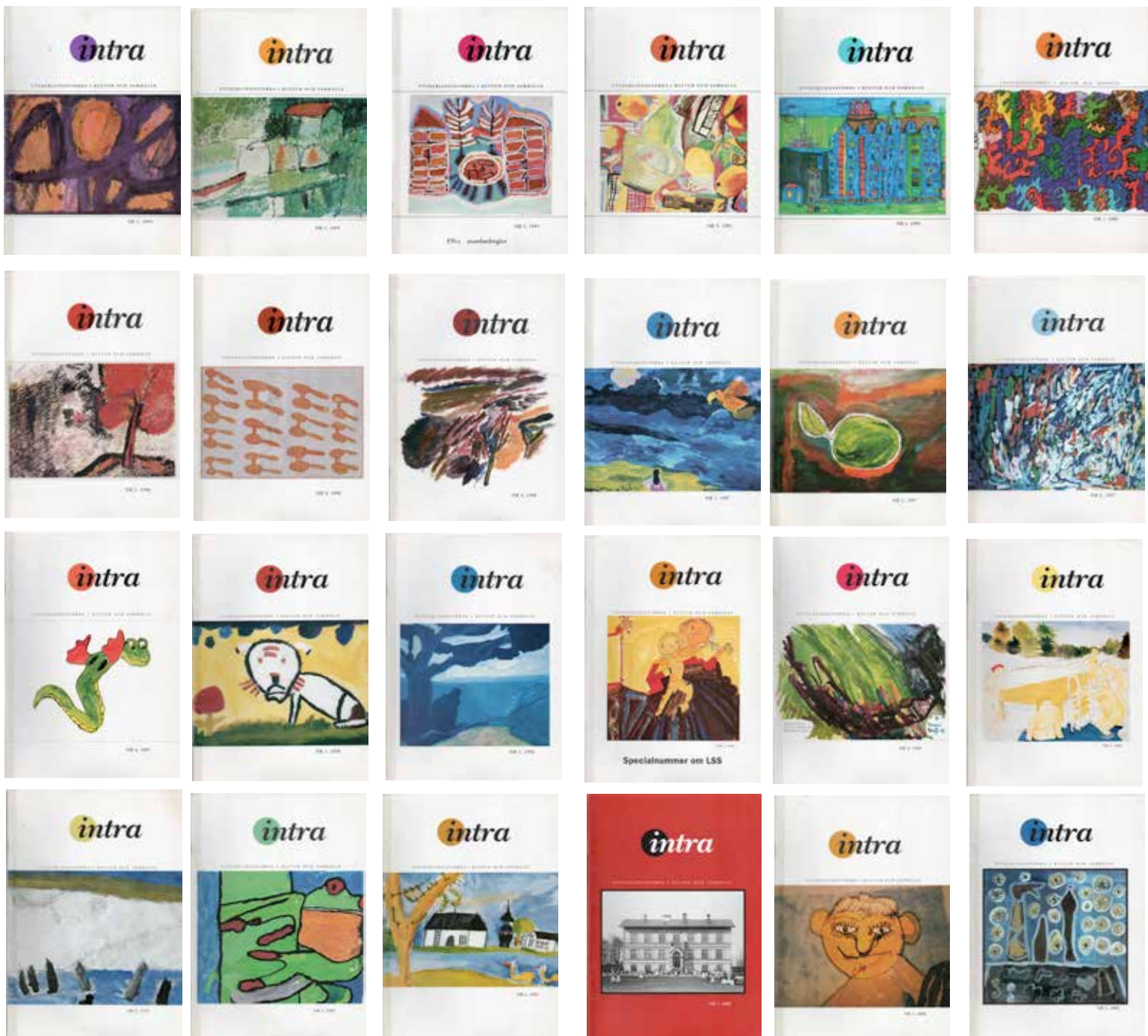
Nu får vi hoppas att andra krafter tar vid och fortsätter att sprida kunskap och engagemang inom LSS-verksamheterna. För detta är sista numret av Intra som du håller i handen.

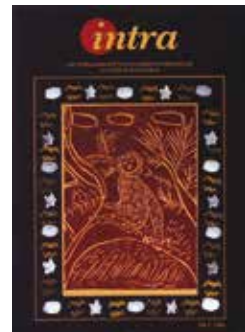
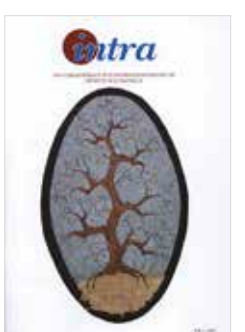
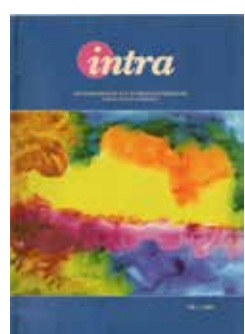
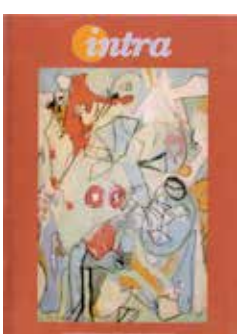
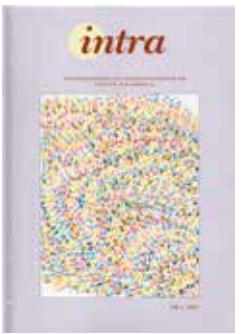
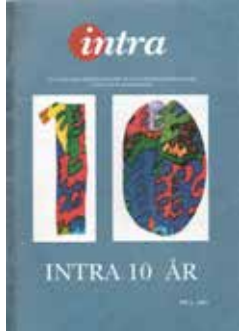
Som redaktör för Intra under de 32 år (125 nummer!) som vi existerat vill jag till sist vända mig till alla prenumeranter, skribenter, illustratörer, fotografer och alla andra som varit engagerade i den här lilla tidskriften. Tack för allt!

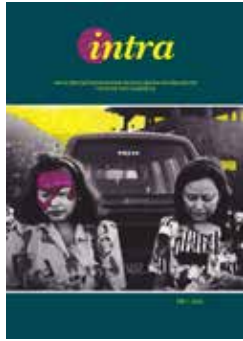
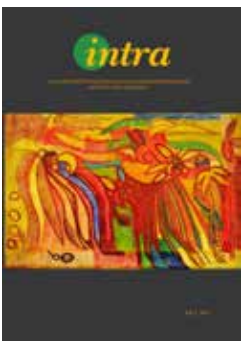
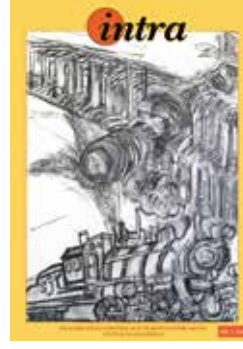
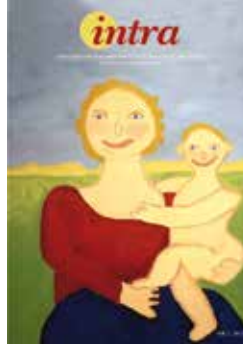
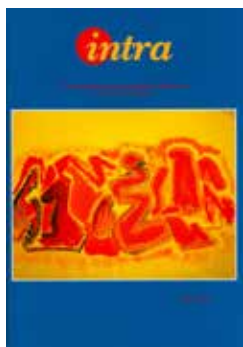

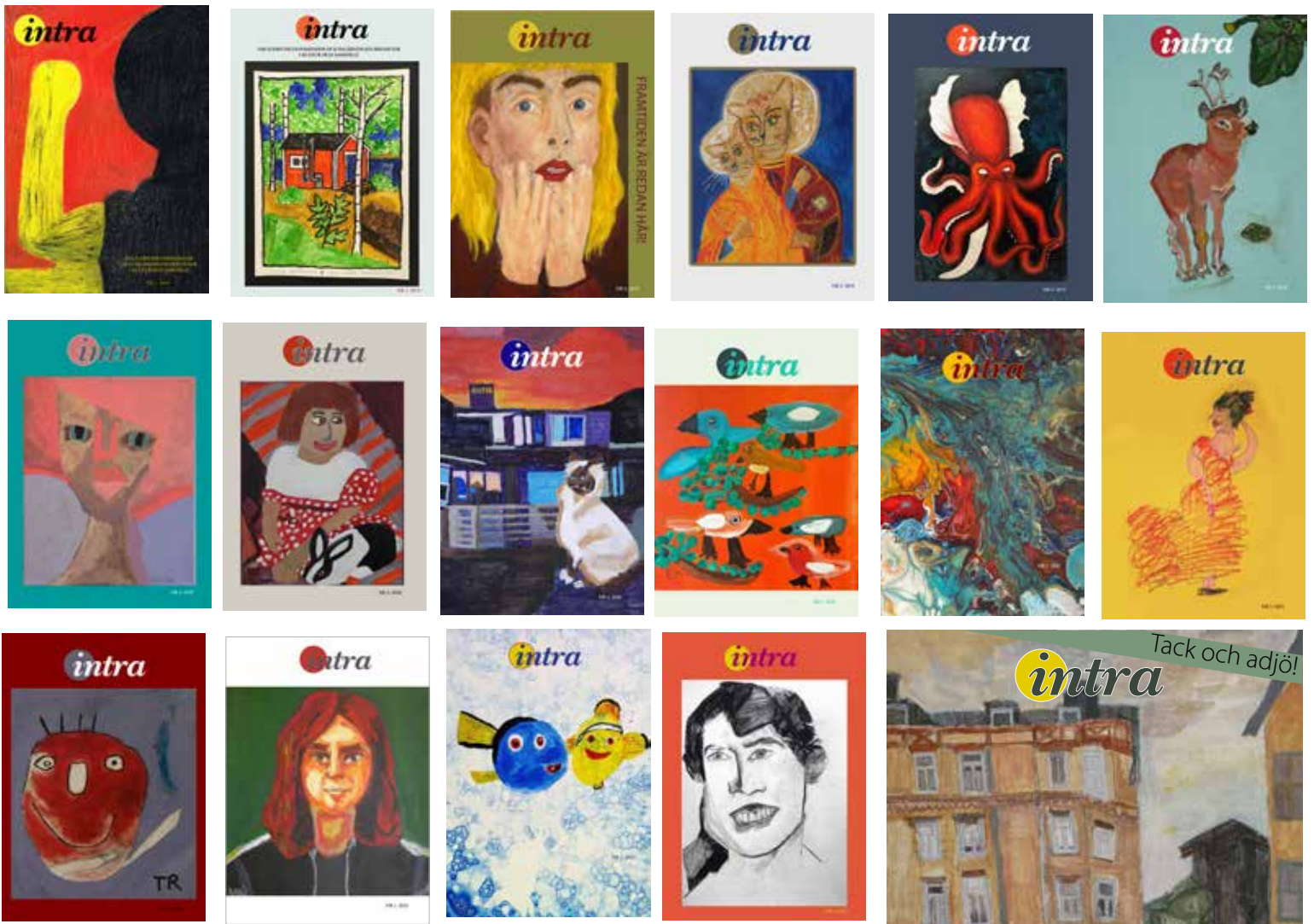

Omslag Intra 1991 – 2022

Omslagets konstnär

Gatubilden från Södermalm är målad av Momoko Takamatsu som har en ateljéplats på Konstskolan LINNEA. Hon flyttade under sommaren till stadsdelen och har gått runt med sin kamera och fotograferat platser som kan utgöra underlag till teckningar och målningar.

Konsten i Intra

Tidsskriften Intra har genom åren haft stor betydelse för konstutövare inom LSS-verksamheter runt om i vårt land. Varje nummer har pryts av omslagets konstnär och inuti tidningen har man kunnat läsa en presentation om konstnären och verket. För många konstnärer har det varit den första kontakten med en större publik. Jag vet att det har haft stor betydelse för dem som fått sin bild publicerad i tidningen både för det egna skapandet och för att bli uppmärksammad och på så sett kunna kommunicera och möta omvärlden genom sina bilder.

Bilden, teckningar och målningar är ett ursprungligt språk, en berättelse utan ord och ett unikt samspel för mellanmänsklig kommunikation. Bilder väcker känslor, du kan bli glad, melankolisk, arg eller helt enkelt förundrad inför mötet med ett konstverk. Konsten handlar också om demokrati och allas lika värde att genom bilder kunna

göra sin röst hörd, påverka sin omgivning och vara delaktig. Här vill jag tacka Intras redaktion som redan från tidningens start lyft fram vikten av bilden och låtit oss läsare möta så många konstnärer med så personliga uttryck i sin konst, en rikedom för oss alla.

När du läser det här är det med lite sorg i hjärtat jag skrivit de här raderna för nu håller du i det sista numret av Intra i pappersform. Visst, Intra fortsätter att ges ut digitalt men det är ändå något speciellt med att hålla en tidning i handen, det taktila att känna papprets struktur och doften av flerfärgstrycket i bilderna.

Min förhoppning inför framtiden är att tidsskriften Intra fortsätter att vara den kanal för spännande konstnärskap som den hittills varit så vi kan förundras tillsammans i mötet med omslagets konstnär.

Gunilla Lagergren
grundare Konstskolan Linnea

Årets Intradagar – en mäktig manifestation!

För femtonde året anordnade FUB tillsammans med tidskriften Intra två studiedagar 26–27 september. Återigen befäste Intradagarna sin ställning som det viktigaste kunskapsforumet för alla som är engagerade i LSS-verksamheterna. Nästan 300 deltagare lyssnade på de 16 föreläsarna, umgicks och vandrade mellan utställningsborden. Många kontakter knöts.

På årets Intradagar föreläste också Lotta Löfgren-Mårtenson, Cecilia Sassa Corin, Kerstin Gatun, Robert Öberg, Felix Swahn, Susanne Larsson, Richard Gäddman Johansson, Lena Berlin Hallrup, Therese Fridström Montoya och Fanny Ambjörnsson.

Harald Strand var Intrapristagare 2021 men fick då aldrig sin prisplakett p gr av pandemin. Men nu fick han den av Hans Hallerfors, Intras redaktör. Årets pristagare var Gunilla Lagergren.

Ann-Brith Davidsson, Barbro Lewin, Mats Jansson och Carin Bergström diskuterade kompetensen inom LSS.

Jonna Bornemark, professor i filosofi, kritiserade dem som tror att det går att mäta kvaliteten i LSS-verksamheterna. Istället bör vi stärka personalen omdömeskunskaper.

Åsa Plesner från tankesmedjan Balans gav en nyttig lektion i LSS-verksamheterna och kommunernas ekonomi.

Teater-, musik- och kulturverksamheten Medis 5 gjorde ett bejublat framträdande på årets Intradagar.

Intradagarna lever vidare!

Riksförbundet FUB vill att Intradagarna ska leva vidare! Från 2023 kommer man att driva dem i egen regi – men Hans Hallerfors från Intra kommer som tidigare att ansvara för programmet och för Specialintra (tidskriften som ges ut till Intradagarna) mm.

Så boka redan nu den 18 och 19 september nästa år. Då kommer bland annat den nya LSS-ministern Camilla Waltersson Grönvall och berättar hur hon ser på våra verksamheter. Vi kan utlova ett lika spännande och intressant program som tidigare!

Väl mött den 18 och 19 september 2023!

Intra lever vidare på nätet

Det här är sista numret av tidskriften Intra. Men vi kommer att leva vidare på nätet! Intra sitter på mängder av bra kunskap som vi på olika sätt kommer att försöka sprida. Vi kommer göra kunskapssammanställningar i aktuella ämnen och vi kommer att fortsätta sprida våra böcker och skrifter. Så följ oss gärna på vår hemsida och vår Facebook-sida!

www.tidskriftenintra.se

Gilla oss på Facebook så får du alla våra uppdateringar!
Sök på Tidskriften Intra.

Arbete i hemmiljö skapar speciella konflikter

Det är svårt att arbeta "i någon annans hem". Gruppboenden är en unik stödform som ställer mycket speciella krav på de anställda. Lyckas man inte i sin strävan leder det ofta till svåra och långvariga konflikter i personalstyrkan. Konflikter som på olika sätt drabbar de som bor i gruppboendet. Den här skriften tar upp olika aspekter på vad som händer när personalgrupper inom LSS hamnar i kris. Och vad man kan göra åt det.

KONFLIKT i LSS-verksamheter, 24 sidor.

Pris 90 kr st. Pris för 10 ex 80 kr/st.

Kostnad för frakt tillkommer.

Beställ från e-post: info@tidskriftenintra.se

Rekordvärme, pandemi, elbrist, översvämningar...

Personer med funktionshinder är extra utsatta när samhällets organisation inte fungerar. Klimatförändringarna kommer att utsätta oss alla för stora påfrestningar. Lägg därtill energikris, vattenbrist, nya pandemier och krig i vårt närområde. Vi behöver nu förbreda oss för framtidens påfrestningar!

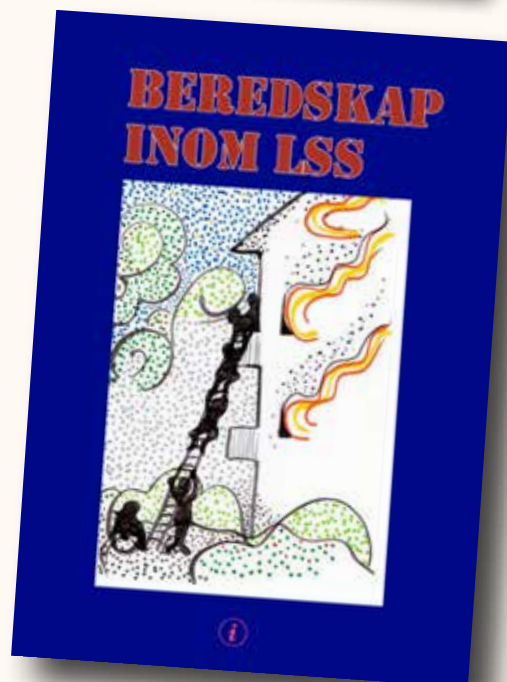
"Beredskap inom LSS" är en 24-sidig skrift om hur vi förbereder oss för katastrofer och olyckor inom LSS-verksamheterna.

Beredskap inom LSS, 24 sidor.

Pris 90 kr st. Pris för 10 ex 80 kr/st.

Kostnad för frakt tillkommer.

Beställ från e-post: info@tidskriftenintra.se

En gedigen historik

Karl Grunewalds stora standardverk om personer med utvecklingsstörning beskriver historien från antiken till nu-tid. Ett måste för varje LSS-verksamhet som vill veta varför stödet ser ut som det gör! Intra har kommit över ett antal böcker som vi nu kan sälja billigt.

Från idiot till medborgare
496 sidor. Inbunden.
Pris 280 kr.

Karl Grunewald

Det här är en minnesnummer av tidskriften Intra över den person som betytt mest för att förbättra stödet till personer med intellektuell funktionsnedsättning.
Pris 100 kr.

Bilder, händelser

Omsorgsrevolutionen
228 sidor, 154 bilder.
Pris 200 kr.

Så här har historien aldrig skildrats förut! Karl Grunewald använde sig av tidningsurklipp, bilder och personliga kommentarer för att skildra alla de stora och små händelser som sammantaget ledde fram till den stora omsorgsrevolutionen. En bok om när institutionerna utvecklades och frihetens vindar svepte bort en massa unket förtryck!

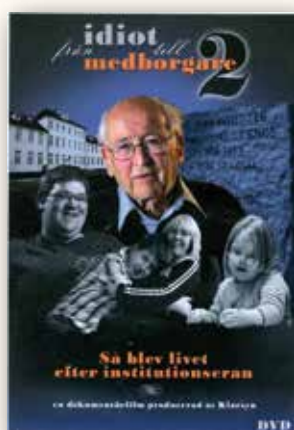
Bokslut över en epok

Den här vänboken till Karl Grunewald på hans 90-årsdag, 2011, blev genom sitt rika innehåll till både ett bokslut över en spännande epok och en framtidsinriktad debattbok. Med bidrag av över 20 författare, bland annat Mårten Söder, Pernilla Glaser, Kerstin Vinterhed, Ove Mallander och Peter Brusén..

Omsorg i förändring.
278 sidor.
Pris 150 kr.

Frakt tillkommer. Beställ från: www.tidskriftenintra.se

Från Idiot till medborgare 1 och 2

Två DVD-filmer som skildrar hur stödet till personer med utvecklingsstörning utvecklats från 1800-talets mitt till idag.
Pris 200 kr/st. Pris för båda 350 kr.

Barn på anstalt

Anslatsvården av barn med intellektuell funktionsnedsättning är ett mörkt kapitel i vår historia. Hans Hallerfors, redaktör för tidskriften Intra, arbetade på barnanstalten Sagåsen söder om Göteborg under 1970-talet. Nu har han skrivit en bok om tiden före dagens rättighetslagstiftning, LSS.

Barnen på Sagåsen,
138 sidor.
Pris 120 kr.

FÖRTROENDEVALD

Den som är förtroendevald i kommunen behöver veta vad LSS-verksamheten är. Här förklaras det mesta.

Pris per ex 80 kr
10 ex 60 kr per ex

GOD MAN

En informativ skrift för alla som är gode män till personer med funktionshinder.

Pris per ex 100 kr
10 ex 80 kr per ex

GRUPPBOSTADEN

Massor av bra läsning om gruppboheter.

Pris per ex 160 kr
10 ex 140 kr per ex

DAGLIG VERKSAMHET

Vi har samlat det mesta och det bästa som skrivits om daglig verksamhet. Här finns kunskap, inspiration och intressant läsning!

Pris per ex 160 kr
10 ex 140 kr per ex

Frakt tillkommer. Beställ från: www.tidskriftenintra.se

Övergrepp och missförhållanden

Som inga andra i samhället är personer med intellektuell funktionsnedsättning beroende av medmänniskors medmänsklighet. Brister den så resulterar detta förr eller senare i avslöjanden om övergrepp, förskingringar och försumligheter. Den här skriften tar upp svåra etiska frågor kring övergreppens gråzoner, regelverket som träder i kraft när ett missförhållande avslöjats, rättssäkerhet, sekretess och yttrandefrihet.

Övergrepp och missförhållanden, 24 sidor.
Pris 90 kr st. Pris för 10 ex 80 kr/st.
Kostnad för frakt tillkommer.
Beställ från e-post: info@tidskriftenintra.se

Svåra frågor ska man inte undvika!

Svåra frågor 1 och 2 tar upp frågor av etisk och moralisk karaktär i LSS-verksamheten. LSS-verksamheten. Som t ex:

*Vad gör vi med alla svåra känslor?
Hur nära kan man stå?
Hur gör man när någon inte förstår sitt eget bästa?
Hur skapar vi tillit?
Hur förhåller vi oss till övervikt?
Vad är professionalitet?
För vems skull är du på jobbet?
Hur mycket ska man ingripa?
Är det rätt att låtsas?
Och mycket mer...*

Pris per ex 100 kr
10 ex 80 kr per ex

Bra att sätta i händerna på den nyanställde!

Intras bästsäljare heter **Välkommen**. Under årens lopp har vi tryckt åtta upplagor och sammanlagt sålt nästan 50 000 ex.

Arbetsledare och enhetschefer inom boende och daglig verksamhet har uppskattat att kunna sätta **Välkommen** i händerna på nyanställda och extra-personal. Skriften ger svar på många av de frågor som man brottas med när man är ny:

Hur vill de som jag jobbar med att jag ska vara?
Vad betyder alla konstiga ord?
Varför ser det ut som det gör?
Vem är det som bestämmer?
Vad säger lagen?
Vad får jag göra och vad får jag inte göra?

I **Välkommen** finns, på 12 sidor, all viktig information. Och lite till.

Pris per ex 60 kr
10 ex 40 kr per ex